

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**P A Ž Y M A
DĖL TYRIMO VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA
PAGAL NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ KREIPIMĄSI
DĖL NACIONALINIŲ MOKINIŲ PASIEKIMŲ PATIKRINIMŲ TURINIO PRITAIKYMO**

2025 m. balandžio 15 d. Nr. (6.7.-2024-47)PR-61
Vilnius

I. Tyrimo (skundo) esmė

1. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautas organizacijų, atstovaujančių asmenų su negalia interesus (toliau – Organizacijos), kreipimasis dėl nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų (toliau – NMPP) užduočių turinio pritaikymo (kreipimasis taip pat pateiktas Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo komitetui).

2. Skunde nurodoma, jog NMPP organizavimą ir vykdymą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu patvirtintas Nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (galiojanti redakcija patvirtinta 2024-12-12 įsakymu). Organizacijos iki šiol vykdytą NMPP turinio pritaikymą mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių vertina kaip svarbų ir reikšmingą žingsnį įtraukties kontekste; turinio pritaikymas užtikrina ir suteikia galimybę mokiniams, turintiems SUP, pademonstruoti savo žinias ir gebėjimus patikrinimų metu. Turinio pritaikymas ypač reikšmingas mokiniams, kuriems kyla sunkumų dėl informacijos apdorojimo, sensorinių, motorinių, kalbinių ar komunikacijos ypatumų, susijusių su mokinio negalia. Pvz., autizmo spektro sutrikimą turinčiam mokiniui gali būti sudėtinga išspręsti matematikos uždavinį ne dėl žinių stokos, o dėl užduoties turinio neprieinamumo. Panašiai, klausos sutrikimą turintis mokinys susiduria su iššūkiais suprasdamas tekstus ar užduotis, nes lietuvių kalba nėra jo gimtoji kalba; mokinys, turintis intelekto sutrikimą, gali neįvykdyti užduočių ne dėl žinių stokos, o dėl pernelyg sudėtingos užduoties struktūros.

3. Pasak Organizacijų, ugdymas reikalauja aiškių, išskaidytų instrukcijų, nes kitaip šių mokinių gebėjimai gali būti neteisingai įvertinti. Nepritaikytas užduočių turinys savaime tampa barjeru. Užuo vertinamas pagal realų žinių ir gebėjimų lygį, mokinys vertinamas pagal tai, ar sugeba įveikti papildomas, su jo negalia susijusias kliūti. Pritaikius turinį, tai yra, supaprastinus teksto formuluotes, vizualiai išryškinus svarbią informaciją, išskaidžius užduotis į aiškius, lengvai suvokiamus etapus, mokiniui būtų suteikta galimybė parodyti tai, ką iš tiesų moka ir supranta, o ne tai, kiek geba įveikti su užduoties forma susijusių sudėtingumų.

4. Organizacijų bendruomenių patirtis rodo, NMPP vykdymo sąlygų pritaikymas (laiko pratęsimas, kito asmens pagalba, patikrinimas atskiroje patalpoje ir pan.) labai svarbus, tačiau šis pritaikymas arba tokia pagalba pašalina tik dalį kliūčių, su kuriomis mokiniai susiduria dėl savo negalios. Organizacijų manymu, naudojant minėtas priemones nepritaikytas užduočių turinys išliks reikšminga kliūtimi, kuri nesuteiks mokiniams galimybių atskleisti savo turimas ir įgytas žinias bei kompetencijas.

5. Organizacijos nurodo, jog Švietimo, mokslo ir sporto ministerija priėmė sprendimą atsisakyti NMPP užduočių turinio pritaikymo mokiniams, turintiems SUP, o naudoti koeficientus skaičiuojant rezultatus; todėl Organizacijos reiškia susirūpinimą dėl šio sprendimo pasekmių vaikų su

negalia gerovei ir jų užtikrinimui, toks sprendimas, organizacijų nuomone, prieštarauja vaiko geriausių interesų principui.

6. Pasak Organizacijų, Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių konvencijos (JT ANTK) 24 straipsnyje pabrėžiama asmenų su negalia teisė į įtrauką ir kokybišką švietimą, užtikrinant „veiksmingos individualizuotos paramos priemones“ mokymosi rezultatams pasiekti. Organizacijų manymu, NMPP turinio pritaikymas buvo tinkamų sąlygų sudarymas mokiniams su negalia. JT ANTK Bendrajame komentare Nr. 4 (2016) teigiama, kad „švietimo sistema turi užtikrinti individualizuotą požiūrį į ugdymo poreikius, o ne tikėtis, kad besimokantieji prisiderins prie esamos sistemos“. Komentaras taip pat nustato, kad „Prieinama turi būti visa švietimo sistema, įskaitant pastatus, informacijos ir ryšių priemones (...), mokymo programą, mokomąją medžiagą, mokymo metodus, vertinimus ir kalbos bei pagalbines paslaugas.“ Šie principai įpareigoja švietimo sistemą užtikrinti ugdymo turinio pritaikymą, atsižvelgiant į mokinių individualius poreikius visais ugdymo etapais, įskaitant vertinimą, patikrinimus ir egzaminus. Pritaikymas mokiniams su negalia, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, yra jų teisė, o ne privilegija, todėl jis turi būti garantuotas kaip neatsiejama švietimo sistemos dalis.

7. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 5 straipsnyje įtvirtinti švietimo sistemos principai, tarp jų – ir lygios galimybės (1 punktas), kurios užtikrina, kad kiekvienas mokinyss galėtų naudotis prieinamu ir tinkamai pritaikytu ugdymu, bei įtrauktis (5 punktas), įpareigojanti sudaryti sąlygas mokiniams plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą ir patirti sėkmę mokantis. Organizacijų vertinimu, NMPP turinio pritaikymo atsisakymas tiesiogiai prieštarauja šioms nuostatoms, nes mokiniai, turintys SUP, vertinami pagal kriterijus, neatitinkančius jų individualių gebėjimų.

8. Organizacijų teigimu, moksliniai tyrimai aiškiai patvirtina, kad ugdymo turinio pritaikymas yra būtinas norint užtikrinti lygiavertį dalyvavimą ugdymo procese ir objektyvų rezultatų vertinimą. Organizacijų vertinimu, NMPP turinio pritaikymas atspindėjo ŠMSM poziciją, kad mokiniai, kuriems rekomenduota pritaikyti ugdymo programas, turi teisę į pritaikytą turinį ir patikrinimų metu. Tai buvo aiškus signalas, kad ministerija neapsiriboja teisės aktų kūrimu, įpareigojančiu įstaigas pritaikyti ugdymo turinį mokiniams, turintiems SUP, ugdymo procese (pvz., 2023–2024 ir 2024–2025 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai, p. p. 34, 127 ir 128), bet ir pati pabrėžia pritaikymo svarbą bei pateikia konkretų pavyzdį, kaip tai turėtų būti įgyvendinama.

9. Organizacijos nurodo, jog kitose šalyse, pvz., Lenkijoje, pritaikytas vertinimo užduočių turinys prisideda prie geresnių mokymosi rezultatų, didina vaikų pasitikėjimą savimi. Visgi, Lietuvoje priimtas sprendimas nepritaikyti patikrinimų turinio (o taikyti koeficientus už tam tikras užduotis, kurių mokiniai, turintys SUP, negali atlikti dėl savo negalios ypatumų).

10. Organizacijos taip pat nesutinka su sprendimu pašalinti mokinius su nežymiu intelekto sutrikimu iš NMPP, mano, jog tai yra žingsnis atgal nuo įtraukties principų, faktiškai skatina segregaciją, neatitinka JT ANTK principų, atskiria šiuos mokinius nuo jų bendraamžių. Tai siunčia žinią, kad šie vaikai nėra bendros sistemos dalis.

11. Organizacijų teigimu, ŠMSM diskusijų metu buvo nurodyta, jog nuo 2024–2025 mokslo metų NMPP užduotys bus rengiamos pagal Universalios dizaino mokymuisi (UDL) principus. Tačiau šis pažadas nėra tiesiogiai įtvirtintas nei teisės aktuose, nei ministerijos dokumentuose, todėl kyla pagrįstas klausimas, ar šie pažadai bus įgyvendinti. UDL principai, plačiai pripažinti tarptautinėje praktikoje, užtikrina, kad mokymosi medžiaga būtų prieinama visiems mokiniams, nepriklausomai nuo jų gebėjimų. Visgi organizacijų nuomone, UDL diegimas Lietuvoje yra tik pradiniam etape – šiuo metu Lietuvoje nėra išleista nė vieno vadovėlio, parengto pagal šiuos principus. Todėl mano, kad sprendimas atsisakyti NMPP testų turinio pritaikymo dabartinėje situacijoje, atsižvelgiant į šalyje tik gimstančią kompetenciją UDL srityje ir beveik neegzistuojančią praktinę patirtį taikant UDL ugdyme, yra pernelyg ankstyvas ir neatitinka mokinių, turinčių SUP, interesų.

12. Asmenis su negalia atstovaujančios organizacijos nurodo, kad diskutuojant ir priimant sprendimą nebuvo įtrauktos nevyriausybinės organizacijos, atstovaujančios vaikų su negalia interesams, o tai prieštarauja gero valdymo principams.

13. Organizacijos ragina peržiūrėti priimtą sprendimą dėl turinio (ne)pritaikymo ir grįžti prie pritaikyto turinio taikymo, kaip tinkamiausio būdo užtikrinti vaikų su negalia teises; peržiūrėti sprendimą išbraukti mokinius, kuriems nustatytas nežymus intelekto sutrikimas, iš NMPP laikančiųjų ir užtikrinti, kad visi mokiniai, nepaisant jų negalios, turėtų galimybę dalyvauti patikrinimuose; informuoti apie teisinį reguliavimą dėl UDL principų taikymo NMPP užduotyse, kokie darbai atlikti, kad būtų užtikrinta NMPP užduočių atitiktis UDL principams 2024–2025 mokslo metais.

II. Tyrimo metu nustatytos aplinkybės:

14. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Švietimo, mokslo ir sporto ministeriją, atsakingą už švietimo politiką bei jos formavimą, bei prašė išsamiai informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierę: kokie sprendimai priimti naujai (teisės aktų reglamentavimas, kt.) dėl NMPP užduočių mokiniams, turintiems SUP, (ne)pritaikymo; kaip buvo pritaikomos NMPP užduotys (ypatingai turinys, kt.) iki naujo reglamentavimo; ar priimant sprendimus dėl NMPP, NMPP pritaikymo buvo konsultuotasi su asmenis su negalia atstovaujančiomis organizacijomis (koku būdu konsultuotasi, ar gautos pastabos, dėl kokių priežasčių į jas nebuvo atsižvelgta, pan.); pateikti paaiškinimą dėl besimokančiųjų pagal pradinio ugdymo individualizuotą programą (organizacijos nurodo nežymų intelekto sutrikimą) neįtraukimo NMPP dalyvavime, dėl kokių priežasčių jie nėra įtraukiami į NMPP procesą; pateikti paaiškinimą dėl Organizacijų kreipimesi minimų Universalaus dizaino mokymuisi gairių naudojimo rengiant NMPP užduotis (kiek tai įgyvendinama praktikoje, gali atitikti besimokančiųjų individualius poreikius, kokie teisės aktai numato jų naudojimą NMPP, kokie sprendimai atlikti, jog NMPP užduotys atitiktų Universalaus dizaino mokymuisi gairių principus). Taip pat prašė pateikti kitą su kreipimusi dėl specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams NMPP užduočių turinio pritaikymo susijusią informaciją, reikšmingą išsamiam situacijos vertinimui atlikti bei ŠMSM atsakymą Organizacijoms.

15. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija pateikė atsakymą dėl NMPP užduočių turinio pritaikymo:

15.1. Atsakydami į klausimą, kokie sprendimai priimti naujai (teisės aktų reglamentavimas, kt.) dėl nacionalinių mokymosi pasiekimų patikrinimo užduočių mokiniams, turintiems SUP, turinio (ne)pritaikymo, informavo, kad iš esmės pokyčių dėl NMPP pritaikymo nebuvo, tik visų organizuojamų nacionalinių mokymosi pasiekimų vertinimo pritaikymai sureglamentuoti viename dokumente, patikslinti vykdymo pritaikymai, kai NMPP vykdomas elektroniniu būdu, atsisakyta pritaikymų, susijusių su mokykliniais ir tarpiniais egzaminais, nes jų nebeliko, pasikeitus brandos egzaminų organizavimo ir vykdymo tvarkai.

15.2. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 9 straipsnio 6 dalimi ir 10 straipsnio 4 dalimi, pradinis arba pagrindinis išsilavinimas įgyjamas baigus atitinkamą programą ir nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų metu patikrinus mokymosi pasiekimus. Visi mokiniai (tarp jų ir su specialiaisiais ugdymosi poreikiais), siekiantys įgyti pradinį ar pagrindinį išsilavinimą, turi pasitikrinti savo mokymosi pasiekimus, išskyrus tuos, kurie bus atleisti dėl ligos ar dėl sveikatos sutrikimų, kuriems gydytojų konsultacinė komisija pateiks pažymą būti atleidžiamiems nuo NMPP arba nedalyvaus NMPP dėl techninių užduočių atlikimo sistemos trikdžių NMPP atlikimo metu, kitų svarbių priežasčių (pvz., ligos, pareigos izoliuotis, ekstremalios situacijos, ekstremalaus įvykio ar įvykio (ekstremali temperatūra, gaisras, potvynis, pūga ir kt.), keliančio pavojų mokinių sveikatai ir gyvybei ir kt.).

15.3. Dėl to, kad pritaikymai yra individualūs, nėra pritaikymo nacionaliniu lygiu, pvz., su autizmo spektro sutrikimu mokiniams, nes kiekvieno iš jų ugdymosi poreikiai, mokymosi pasiekimai, galios ir gebėjimai labai skirtingi, nors asmenys turi vienai grupei priskiriamą sutrikimą ar negalią. Todėl tiek ugdymosi poreikiai vertinami individualiai, tiek ir pritaikymai taikomi individualiai, pvz., vienam

mokiniui su autizmo spektro sutrikimu reikės sensorinės pertraukos, kitam – kaip tik ne, nes mokinys žino ir yra nusiteikęs atlikti nustatytą užduočių skaičių, skirti tam numatytą laiką ir tik tada išeiti į pertrauką.

15.4. Atsakydami į klausimą, ar priimant sprendimus dėl NMPP, NMPP pritaikymo buvo konsultuotasi su asmenis su negalia atstovaujančiomis organizacijomis (koku būdu konsultuotasi, ar gautos pastabos, dėl kokių priežasčių į jas nebuvo atsižvelgta, pan.), informuojama, kad visada konsultuojamasi su visomis suinteresuotomis grupėmis. Teisės akto projektas buvo teiktas derinti negalios organizacijų forumui, nacionaliniams centrams, ugdantiems mokinius, turinčius negalias, pristatytas įtraukiojo švietimo patariamiosios grupės nariams ir kitoms suinteresuotoms šalims. Gauta pastaba dėl teikto derinti Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybinių brandos egzaminų pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašo patvirtinimo projekto. Pastaba darbo tvarka suderinta su Lietuvos savivaldybių asociacija.

15.5. Dėl besimokančiųjų pagal pradinio ugdymo individualizuotą programą neįtraukimo NMPP dalyvavime, ministerija informavo, jog NMPP tikrinama tai, ko mokoma ir ko mokinys yra mokomas. Todėl mokiniai iš mokyklų, vykdančių užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų švietimo programas, besimokantys pagal individualizuotas ugdymo programas, nedalyvauja NMPP, nes NMPP turinys iš esmės skiriasi nuo to, ko minėti mokiniai mokėsi (-osi) ir ko buvo mokomi. Nebūtų teisinga tikrinti to, ko mokinys nesimokė dėl savo galių ir gebėjimų. Pastebėdami, kad pagal individualizuotas programas mokosi mokiniai, turintys intelekto sutrikimą, kurių kiekvieno iš jų ugdymo turinys ir mokymosi pasiekimų raida iš esmės skiriasi nuo bendraamžių ir (ar) bendraklasių, kiekvienas mokosi pagal savo galias ir tikrai ne pagal 4 klasės ar 8 klasės bendrąją ugdymo programą (pagal galias ir gebėjimus mokinio mokymosi pasiekimai yra daugiau nei dveji mokymosi metai žemesni, pvz., mokinys su vidutiniu intelekto sutrikimu mokosi 8 metus, bet dėl reikšmingai žemesnio intelektualio funkcionavimo lygio susiduria su sunkumais, atlikdamas kognityvines ir praktines užduotis, bendraudamas, sprenddamas kasdienes problemas, todėl jo pasiekimai ir asmenybės raida gali atitikti tik pradinių klasių mokiniui numatytus mokymosi pasiekimus, todėl šiam mokiniui ugdymo turinys individualizuojamas, gali būti keliami visai neakademiniai ugdymosi tikslai, o, pvz., patirti sėkmę socialinėje veikloje).

15.6. Organizuojant NMPP, siekiama visų mokinių dalyvavimo, nepriklausomai nuo jų turimų ugdymosi poreikių, užtikrinant jų prieinamumą, laikomasi individualizuoto požiūrio į asmens specialiuosius ugdymosi poreikius (toliau – SUP) ir sudaroma galimybė mokykloms individualiai atlikti reikiamus NMPP pritaikymus, kuriuos asmeniui nustato pedagoginės psichologinės tarnybos.

15.7. Dėl prašymo pateikti paaiškinimą dėl „Organizacijų kreipimesi minimų Universalios dizaino mokymuisi gairių naudojimo rengiant NMPP užduotis (kiek tai įgyvendinama praktikoje, gali atitikti besimokančiųjų individualius poreikius, kokie teisės aktai numato jų naudojimą NMPP, kokie sprendimai atlikti, jog NMPP užduotys atitiktų Universalios dizaino mokymuisi gairių principus)“ informuojama, kad NMPP užduočių ir atlikimo perkėlimas į elektroninį formatą yra akivaizdžiausias universalus sprendimas, leidžiantis naudoti technologijas. Pateikiamos užduočių atlikimo instrukcijos, kurios gali būti perskaitomos specialios programos ar švietimo pagalbos specialisto mokiniui. Užduotys yra pakankamai dinamiško pateikimo formato, jų trukmė nustatyta atsižvelgiant į vaiko raidai būdingus aspektus, gebėjimą sutelkti ir išlaikyti dėmesį, turi laiko stebėjimo funkciją, galima stebėti savo užduočių atlikimo tempą. Mokinys gali grįžti, palikti, tikslinti, keisti atsakymus, žodžiu pateikiamos informacijos kontekstą padeda suprasti piešiniai, grafiniai vaizdai, algoritmų išraiškos, jei negali kokybiškai remtis gauta užduoties informacija, ją gali patikslinti skiriamas vykdytoju švietimo pagalbą teikiantis specialistas. Perskaityti tekstą sunkumų turinčiam mokiniui (jei nepadeda vykdytojas) gali padėti pelės vedimas eilutėje arba struktūruotas užduoties sprendimo algoritmo pateikimas, padėti suprasti tekstinę užduotį sprendimo algoritmų pavaizdavimas ir t. t.

15.8. Mokymosi pasiekimų vertinimo ugdymo (ugdymosi) procese paskirtis – padėti mokiniui patikrinti individualią mokymosi pažangą, nustatyti jo pasiekimus ir, palyginus su bendrosiose programose nustatytais pasiekimų lygiais ar (ir) profesiniais standartais, rekomenduoti priimti sprendimus dėl tolesnio mokymosi bendrojo ugdymo mokykloje, profesinio mokymo įstaigoje ar aukštojoje mokykloje (Švietimo įstatymo 38 str., 1 d.). Tad svarbu įsivertinti pasiekimus, kad kurtume adekvačius lūkesčius tolesniam asmens mokymosi keliui, teiktume būtinąją pagalbą mokymosi spragoms šalinti ir ugdymo procesui gerinti, todėl pirmiausiai mokymosi pasiekimus asmens lygmeniu turi analizuoti mokytojai, ugdymo įstaigos ir jų steigėjai. Analizuodami savo mokinių mokymosi pasiekimus, įsivertindami teikiamus pritaikymus, kuriais sudaromos asmeniui sąlygos dalyvauti NMPP, ir, jei šiai teisei įgyvendinti trukdo nacionaliniai sprendimai, nuolat prašome teikti informaciją ir siūlymus dėl patikrinimų organizavimo ir vykdymo tobulinimo.

15.9. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija informavo, jog organizuos susitikimą bei aptars NMPP rezultatus su įtraukiojo švietimo patariamąsios grupės nariais, atnaujinus grupės sudėtį ir apibendrinus duomenis apie organizuotus mokymosi pasiekimų patikrinimus.

16. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija atsakyme nevyriausybinėms organizacijoms į jų kreipimąsi (kopija pateikta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai) tarp kitų aplinkybių nurodė, jog:

17.1. <...> dar gajus požiūris ugdymo įstaigose dėl „palengvintų“, o ne pritaikytų bendrojo ugdymo programų, kaip ir siekis visiems turintiesiems SUP turėti specialiąsias mokymo priemones, atskiras užduotis ir su tuo susijusius mokymosi pasiekimų lūkesčius, bei siekiant keisti šias nuostatas ir laikytis įtraukties principo švietime, plėtojamos universalios dizaino švietime prieigos ir mokymosi aplinkos, skirtos naudoti visiems besimokantiejiems kuo platesniu mastu. Kadangi šiuo metu universalios mokymosi aplinka yra informacinių komunikacinių technologijų (toliau – IKT), tai ir NMPP yra perkelti į elektroninę erdvę, atliekami naudojant technologijas, kurios daugumai dalyvaujančiųjų patikrinimuose yra artimos ir pažįstamos bei taikomos kasdieniame ugdymo procese.

17.2. Dėl to, kad pritaikymai yra individualūs, nėra statistinio pritaikymo vidurkio nacionaliniu lygiu, neteikiami ir pritaikyti variantai į NMPP BETA ITS / Informacinę elektroninio testavimo sistemą (etestavimas.lt) (<https://beta.etestavimas.lt/tests>). NŠA, išanalizavusi NMPP rezultatus, dar aptars juos su savivaldybių švietimo padaliniais, nacionaliniais centrais (LASUC, LKNUC, LŠC). Ir toliau bus plėtojamas mokymosi aplinkų universalumas, priemonių funkcionalumas, jų įvairovė ir taikymas ugdymo procese bei mokymosi pasiekimų patikrinimuose, atsižvelgiant į iškilius sunkumus, organizuojant šių metų NMPP, bus siekiama jų išvengti kituose mokymosi pasiekimų patikrinimuose.

17.3. Suprantant, kad neturima absoliučios galimybės pritaikyti bet kurią užduotį dėl nepakankamų technologinių galimybių ar žmogiškosios klaidos, informuojama, kad mokiniai, turintys SUP, neatlikę ar neteisingai atlikę užduotis, kurios nebuvo tinkamai pritaikytos (užduoties (-ių) forma arba nebuvo galimybei pritaikyti užduotį ar jos dalį Brailio raštui, garsiniam vaizdavimui, gestų kalbai ar subtitravimui), visai nebus vertinama, o šios užduoties galimų surinkti taškų suma kompensuojama mokiniui, taikant Nacionalinės švietimo agentūros direktoriaus patvirtintą koeficientą, kuris nustatomas pagal tai, kiek procentų užduoties sudarė nepritaikyta užduotis, vadovaujantis Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybinių brandos egzaminų pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2024 m. lapkričio 29 d. įsakymu Nr. V-1345 (toliau – Aprašas), 12 ir (ar) 32 punktais. Siekiama plėtoti IKT galimybes, kad kuo mažiau reikėtų kompensuoti užduočių dėl jų nepritaikymo. Koeficientai apskaičiuojami pagal Aprašo 32 p. nustatytą principą, t. y. pagal tai, kiek procentų užduoties sudarė nepritaikyta užduotis. Šis principas taikomas įvykusiems NMPP, bus taikomas PUPP ir VBE.

17.4. Turintiesiems SUP yra pritaikoma ne tik užduotis ar vertinimo instrukcijos, bet ir vykdymo instrukcijos, todėl mokykla galėjo priimti sprendimus, vadovaudamasi PPT vertinimu, mokiniui NMPP

vykdytoju skirti švietimo pagalbą teikiantį specialistą, kuris pagal reikmę galėjo padėti naudotis papildomomis priemonėmis, padėti perskaityti užduotį ir teikti kitą, Apraše numatytą, pagalbą.

17.5. Laiko pratęsimo paskirtis gali būti labai įvairi, pvz., jei mokiniui reikia perskaityti užduotį, versti į lietuvių gestų kalbą, dėl judesio padėties, neurologinių sutrikimų sunkiau naudotis technologijomis arba jungiasi prietaisai, kuriuos valdyti reikia daugiau laiko, pvz., galvos pelė, leidžianti valdyti kompiuterį asmenims, kurie negali naudotis tradicine kompiuterio pele. Laikas gali būti pratęsimas dėl mokinio lėtesnio darbo tempo arba pertraukoms organizuoti ir pan., pagal PPT rekomendacijas. Žinia, kad pertrauka negali tęstis neprognazuojamą laiką, jei mokiniui kyla emocinių sunkumų, ar ištinka nerimą keliantys simptomai, dėl kurių mokinys negali baigti atlikti užduoties, mokyklos vadovas stabdys dalyvavimą NMPP. <...> mokyklų vadovai ir mokytojai turi kompetencijų skaityti vykdymo instrukcijas, jas vykdyti, pažįsta savo mokinius ir geba adekvačiai reaguoti į susidariusią situaciją, kylant sunkumų mokiniui, padėti juos įveikti arba spręsti tinkamu ir dokumentuose numatytu būdu.

17.6. Ministerija pažymi, jog Jungtinių Tautų Asmenų su negalia konvencijos 24 straipsnyje pabrėžiama asmenų su negalia teisė į įtraukų ir kokybišką švietimą, kuri užtikrinama „veiksmingos individualizuotos paramos priemonėmis“, kurios siejamos su tinkamomis sąlygomis švietimo sistemoje. Kuriant tinkamas sąlygas, siekiama universalių sprendimų, nes segregacija vyksta tada, kai vaikai su SUP ugdomi aplinkoje (taip pat ir vertinami jų mokymosi pasiekimai), kuri yra sukurta arba naudojama atsižvelgiant į konkrečius sutrikimus ar įvairias negalias“ (Asmenų su negalia teisių konvencija. Bendroji pastaba Nr. 4 (2016) dėl teisės į įtraukų švietimą, 11 punktas). Todėl taikomos informacinės komunikacinės technologijos, kurios daugiausiai gali pasiūlyti universalių sprendimų, turi galimybę pritaikyti skaitmeninius informacijos pateikimo būdus, naudoti reikiamas priemones.

17.7. <...> tinkamos sąlygos dalyvavimui ir NMPP prieinamumui užtikrinti yra vertinamos per dalyvavimą pasiekimų patikrinimuose, ne per asmeninius pasiektus rezultatus ar įgytą išsilavinimą, kuris „yra individualaus besimokančio asmens, o ne tėvų ar globėjų teisė“, kuri įgyvendinama vadovaujantis Asmenų su negalia teisių konvencijos 24 straipsnio 1 dalimi, nediskriminuojant ir lygiai su kitais asmenimis sudarant sąlygas „*demonstruoti tuos gebėjimus ir pasiekimus, kuriuos būtų galima sertifikuoti lygiai su kitais asmenimis*“ (Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių komiteto CRPD/C/GC/4 Bendrojoje pastaboje Nr. 4 (2016)). Įgytas išsilavinimas rodo asmens tam tikro lygio brandą, gebėjimą atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytomis žiniomis, mokėjimu, įgūdžiais (Švietimo įstatymo 2 str. 7 ir 8 d.). Tai yra svarbu tolesniam mokymosi keliui ir sėkmei jame.

17.8. Ministerija atkreipė dėmesį, jog, net ir įsigaliojus imperatyviai nuostatai pasitikrinti savo mokymosi pasiekimus, asmenys dėl įvairių priežasčių gali nedalyvauti juose, priimti sprendimus būti atleisti nuo viso NMPP ar dalies, nedeklaruoti savo turimų specialiųjų ugdymosi poreikių, vadovaujantis Nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašu.

18. Siekiant išdiskutuoti susiklosčiusią situaciją bei rasti galimus sprendimus dėl Organizacijų keliamų klausimų, vaiko teisių apsaugos kontrolierė organizavo kompetentingų institucijų (Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, Nacionalinės švietimo agentūros) bei asmenis su negalia atstovaujančių organizacijų susitikimą 2025 m. kovo mėn.

Susitikimo metu:

1.81. Nevyriausybinių organizacijų atstovai išsakė iššūkius, su kuriais vaikai susidūrė 2025 metais, atlikdami nacionalinius mokinių pasiekimų patikrinimus. Pvz., užduotys nebuvo įgarsintos, tam reikėjo mokytojo padėjėjo, tačiau jis nebuvo skirtas; regos negalią turintiems nebuvo pritaikytos užduotys (2 iš 3 užduočių buvo nepritaikytos regos sutrikimą turintiems mokiniams), kuriose vaikams reikėjo atsakyti apie paveikslų rėmelius, šuns veislę mastifą, tam turėjo būti alternatyvus tekstas. Silpnaregius vaikus atstovaujančios organizacijos atstovas kėlė siūlymą, jog regos sutrikimų turintiems vaikams reikalingi paryškinti žodžiai. Autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ atstovė kėlė klausimą dėl PPT nurodyto laiko pratęsimo praktikoje. Klausos negalią turintiems vaikams rekomenduojama vengti

sudėtingų sakinių, metaforų, svetimybų, kaip pateikta ŠMSM rekomendacijose mokant minėtus mokinius, klausos sutrikimų turintiems vaikams reikia pritaikyti teksto turinį.

18.2. Organizacijos teiktų šias rekomendacijas: didinti bendros NMPP versijos prieinamumą, t.y. fizinį prieinamumą – turi būti įgarsintas tekstas, verčiama į gestų kalbą; turinio prieinamumą – aiškios struktūruotos užduotys.

18.3. Organizacijų teigimu, anksčiau buvo teikiamos pritaikytos užduotys 4 negalių turinčių mokinių grupėms (regos, klausos, autizmo, nežymaus intelekto sutrikimų turintiems mokiniams). Rudenį NVO pasiekė informacija, jog testai nebus pritaikyti; t.y., Švietimo, mokslo ir sporto ministerija atšaukė pritaikytas versijas. Organizacijos nedalyvavo sprendžiant dėl (ne)pritaikymo. Organizacijų teigimu, posėdžių metu buvo pažadėta, kad NMPP bus rengiami pagal UDL gaires, tačiau nėra teisės akto, kuris aiškiai nustatytų šių gairių naudojimą, nėra praktikos.

18.4. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos atstovai nurodė, jog praktikoje galėjo būti pažeidimų, jei mokykla neskyrė mokytojo padėjėjo vaikui. Pažymėjo, jog viešai prieinamoje bandomojoje sistemos versijoje (pateikiami užduočių pavyzdžiai) nėra pateikiamos pritaikytos versijos. Tam, kad būtų kompensuojama dėl nepritaikytų užduočių – taikoma koeficientų sistema, patvirtinta švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu. Tai aktualu visoms negalių grupėms. Priimant sprendimus dėl koeficientų taikymo dalyvavo silpnaregių, kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų organizacijų, LŠC atstovai. Šiais metais nustatytas ir taikomas 1,19 balo koeficientas. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pozicija, jog – užduotys turi atitikti visiems taikomus standartus. Frazeologizmų nesupratimas nėra kliūtis pasiekti standartus, tokios klaidos yra kompensuojamos.

18.5. Nacionalinės švietimo agentūros atstovai nurodė, jog 2022 metais NMPP buvo pritaikyta 4 grupėms mokinių. Nuo šių metų NMPP yra rodiklis išsilavinimui įgyti. Iki tol buvo 4 grupėms suformuluojamos užduotys, tačiau praktiškai toks NMPP dengė ne visas SUP grupes. Iki šiol buvo skiriama daug pastangų pritaikyti užduotis, tačiau mokyklos nesirinkdavo laikyti minėtų testų, mokiniai nedalyvaudavo, užduotimis nebuvo pasinaudojama. Šiais metais 10 klasės PUP planuojama įgarsinti. NŠA jau buvo susitikusi su kurčiųjų bendruomenės atstovais, kurie nurodė, kurios užduotys buvo neįveikiamos. NŠA atstovų teigimu, NMPP yra „kelyje“, iki tobulybės reikia įdėti pastangų; bus svarstoma, kaip įprastą užduotį, tekstą galima pateikti kitaip, aiškiau atkreips dėmesį į tam tikrus aspektus. Įgarsinimas ir gestų kalbos taikymas – būsimi žingsniai tobulinant NMPP prieinamumą.

18.6. Susitikimo metu atkreiptas dėmesys, jog PPT pažymose nėra galimybės nurodyti įgarsinimo NMPP pritaikymo testuose.

18.7. Susitikimo metu švietimo sektoriaus valstybinės institucijos išsakė, jog šie mokslo metai yra pirmieji, kai PPT vertinimus turi atlikti pagal naują teisės aktą. Matomi iššūkiai, nes skirtingos pedagoginės-psichologinės tarnybos pateikia skirtingas rekomendacijas. Tarnybos rekomendacijos turi būti teikiamos pirmajam artimiausiam NMPP. Daug įtakos tarnybos rekomendacijoms turi ir mokyklos veikla, kaip veikia Vaiko gerovės komisija, kaip stebima mokinio pažanga.

18.8. Diskusijų metu iškeltas klausimas jog teisės akte dėl NMPP pritaikymo, nėra galimybės pritaikyti vykdymą (pratęsti laiką) įvairiapusių raidos sutrikimų turintiems mokiniams (14 p.).

18.9. Susitikimo metu diskutuota ir dėl patikrinimų rezultatų rodymo iš karto po testo atlikimo, kai kurių Organizacijų teigimu, vaikams vėliau pritaikius koeficientą, gali kilti klausimų, dėl kokių priežasčių taip yra, jog keičiamas rezultatas. Visgi nuspręsta, kad rezultatus rodyti iš karto yra tikslinga, taip išvengiama nerimo laukiant galutinių rezultatų kelias savaites.

18.10. Susitikimo metu gauta informacija, jog į pagrindinio ugdymo pasiekimų rengimo Komisiją bus įtrauktos nevyriausybinių organizacijų; su silpnaregiais planuojama susitikti ir spręsti, kaip gerinti Beta ITS (informacinė elektroninio testavimo sistema (etestavimas.lt) sistemą).

18.11. Susitikimo metu gauta informacija, jog NŠA planuoja susitikti su savivaldybių švietimo skyrių atstovais, savivaldybių asociacija bei aptarti kilusius iššūkius dėl NMPP.

19. Lietuvos autizmo asociacija papildomai kreipėsi į Švietimo, mokslo ir sporto ministeriją, Nacionalinę švietimo agentūrą (kopija pateikta vaiko teisių apsaugos kontrolierei), prašydama pateikti

informaciją, kokia kiekvieno NMPP užduočių dalis (procentais) 2024-2025 mokslo metais buvo pripažinta neprieinama atskiroms mokinių grupėms pagal sutrikimus, remiantis NŠA ir išorinių ekspertų atliktu vertinimu (matematikos ir lietuvių kalbos patikrinimai 4 ir 8 klasėse), kokie priskirti kompensaciniai koeficientai kiekvienam patikrinimui ir kiekvienai mokinių su negalia grupei atskirai; taip pat pakartotinai prašė pateikti pritaikytas NMPP užduočių versijas, naudotas 2023-2024 mokslo metais 4 mokinių grupėms (šių patikrinimų versijų iki šiol organizacijos nėra gavę, nors dėl jų kreipėsi 2024 m. gruodžio mėnesį).

20. Taip pat Lietuvos autizmo asociacija „Lietaus vaikai“ papildomai kreipėsi į Švietimo, mokslo ir sporto ministeriją, Nacionalinę švietimo agentūrą (kopija pateikta vaiko teisių apsaugos kontrolierei) dėl NMPP prieinamumo užtikrinimo mokiniams, turintiems įvairiapusį raidos sutrikimą, prašydama peržiūrėti Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybinių brandos egzaminų pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašą (patvirtintą švietimo, mokslo ir sporto ministro 2024 m. lapkričio 29 d. įsakymu Nr. V-1345), tikslu įvertinti poreikį skirti laiko pratęsimą patikrinimų ar egzaminų metu mokiniams, kuriems nustatyta tik viena iš įvairiapusių raidos sutrikimų grupės diagnozių ir kurie neturi jokių kitų diagnozių (sutrikimų ar negalių). Organizacija atkreipė dėmesį, jog nors šių metų NMPP laikotarpis jau baigėsi, autistiškų mokinių poreikių nustatymas ir pakartotinis vertinimas pedagoginėse psichologinėse tarnybose vyksta nuolat. Šiuo metu mokyklos jau nukreipia 3 ir 7 klasių autistiškus mokinius poreikių vertinimui ir pritaikymų NMPP metu nustatymui kitiems mokslo metams. Todėl prašė Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos skubos tvarka pakeisti Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybinių brandos egzaminų pritaikymo tvarkos aprašo 14 punktą, aiškiai įtraukiant mokinius, turinčius įvairiapusių raidos sutrikimų, į sąrašą, kuriems gali būti taikomas 50 proc. užduoties atlikimo laiko pratęsimas.

21. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, atsakydama į pastaruosius Autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ kreipimusis nurodė, jog:

21.1. Siekiant užtikrinti NMPP prieinamumą, mokyklos turėjo pasirūpinti aplinkos, informacijos ir komunikacijos prieinamumu visiems, dalyvavusiems NMPP, paruošti priemones, kuriomis asmuo naudojasi kasdieniame ugdymo procese. Nacionaliniu lygmeniu NMPP užduotys ir jų atlikimas perkelti į elektroninį formatą, NMPP turinyje siekiama laikytis universalaus dizaino principo, taikoma kuo įvairesnė užduočių pateikimo forma, skaitomo užduočių teksto apimtys kuriamos atsižvelgus į mokinių amžiaus raidos ypatumus, įtraukiami vizualiniai sprendimai (pateikiami paveikslėliai, užduočių atsakymų pasirinkimai, užduoties išdėstymas lape ir pan.), užtikrintos galimybės naudotis Brailio raštu, pritaikyti rašmenys, taip pat rašytinės medžiagos, garsinių priemonių naudojimas, paprastos kalbos vartojimas naudojantis FM sistema, mokinio padėjėjo, švietimo pagalbos specialistų pagalba perskaitant užduočių tekstus, gestų kalbos vertėjų paslaugos ir kitos pagalbos, numatytos pedagoginės psichologinės tarnybos asmeniui su specialiaisiais ugdymosi poreikiais. Tos užduotys, kurių nebuvo galimybės pritaikyti, buvo kompensuojamos galutinio vertinimo etape Nacionalinės švietimo agentūros direktoriaus nustatyto koeficientu;

21.2. Siekiama, kad nepritaikytų (be būtinų ir tinkamų pakeitimų ir pritaikymų, kurių reikia konkrečiu atveju siekiant užtikrinti mokiniui galimybę dalyvauti NMPP lygiai su kitais asmenimis) užduočių būtų kuo mažiau, tikimasi, kad dėl technologinių galimybių plėtros ateityje jų, NMPP ir kituose mokymosi pasiekimų patikrinimuose pavyks išvengti ir Nacionalinė švietimo agentūra nepatirs neproporcingos ar nepagrįstos naštos. Manytina, kad skiriamas papildomas laikas nėra NMPP prieinamumo užtikrinimo aspektas, kaip ir pertraukos NMPP metu, šiuos pritaikymus sietų su asmens galiomis ir gebėjimais demonstruoti savo mokymosi pasiekimus;

21.3. Ministerija pritaria, kad ne visi įvairiapusių raidos sutrikimų turintys asmenys turi kompleksinių negalių ir sutrikimų. Skirtingus pritaikymus įvairiais jų aspektais siekiama diferencijuoti pagal asmens poreikius, todėl Aprašo projektas buvo patikslintas, atsižvelgiant į pedagoginių psichologinių tarnybų siūlymus dėl rekomendacijų diferencijavimo pagal poreikius, nustatyta skirtinga

pratęsiamo patikrinimų laiko trukmė turintiems kompleksinę negalią ar kompleksinius sutrikimus. Asmenims, turintiems tik įvairiapusių raidos sutrikimų, vadovaujantis Aprašo 13 p. pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų (toliau – PUPP), valstybinių brandos egzaminų (toliau – VBE) dalių vykdymo instrukcijos pritaikomos užduočių atlikimo laiką pratęsiant 25 procentais nustatyto laiko (laiką skaičiuojant nuo kiekvienos užduoties atlikimo pradžios). Tad, esant poreikiui sensorinėms pertraukoms PUPP ir VBE metu, laiko turėtų būti pakankamai, asmuo, turintis įvairiapusių raidos sutrikimų, dalyvaudamas PUPP ar pasirinkęs VBE, galės iš anksto susiplanuoti jų trukmę ir pasirinkti tinkamiausią laiką šioms pertraukoms. Kai įvairiapusis raidos sutrikimas yra komplekse su kitomis negaliomis ar sutrikimais, toks asmuo gali turėti dvigubai ilgesnes pertraukas, laiką pratęsiant iki 50 procentų skiriamo laiko. Be to, vadovaujantis Aprašo 16 p. mokyklos vadovo sprendimu asmeniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių, dėl įvairiapusių raidos sutrikimų, leidžiama turėti sensorines pertraukas, kurių trukmė ir dažnumas nurodytas PPT vertinimo išrašė, atsižvelgiant į mokinio individualaus ugdymo plane nurodytas ir ugdymo procese taikytas sensorines pertraukas. Pažymėtina, kad jei kasdieniame ugdymo procese tokios rekomendacijos nebuvo, tai ji neturėtų atsirasti dalyvaujantiems NMPP, PUPP ir VBE.

21.4. Esant poreikiui Aprašas, pasibaigus 2024–2025 m. m. visiems nacionaliniams patikrinimams (PUPP ir VBE), bus atnaujintas, konsultuojantis su įvairiomis suinteresuotomis šalimis, taip pat ir su pareiškėjos organizacijos atstovais.

22. Vaiko teisių apsaugos kontrolierei, nagrinėjant skundus ir atliekant tyrimus, ypač svarbi kitų institucijų, dirbančių švietimo srityje, ekspertinė patirtis bei nuomonė dėl tyrimo dalyko, t.y., NMPP užduočių turinio (ne)pritaikymo, mokinių, turinčių nežymų intelekto sutrikimą (ne)įtraukimo, kt. Specialistų įžvalgos ir galimai atlikti moksliniai tyrimai keliamais klausimais gali padėti priimti objektyvius, pagrįstus sprendimus, užtikrinant geriausius vaiko interesus švietimo srityje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė Vytauto Didžiojo Universiteto Švietimo akademijos, Lietuvos Respublikos specialiųjų pedagogų asociacijos pagal kompetenciją pateikti nuomonę dėl NMPP užduočių mokiniams, turintiems SUP, turinio pritaikymo: ar ši tema nagrinėjama švietimo mokslininkų ir praktikų bendruomenėje, ar atlikti tyrimai, kokie mokslinių tyrimų duomenys ir išvados; ar žinoma kitų šalių patirtis; koku mastu, būdais turėtų (galėtų) būti pritaikomas NMPP užduočių turinys, kad pasiekimų vertinimas būtų objektyvus; prašė pateikti savo nuomonę dėl nežymų intelekto sutrikimą turinčių mokinių įtraukimo dalyvauti NMPP, galimybių.

23. Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija pateikė poziciją dėl nacionalinio mokinių pasiekimų patikrinimo užduočių pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių:

23.1. Poreikio pritaikyti NMPP užduotis pagrindimas.

Moksliniai tyrimai ir tarptautiniai dokumentai (įskaitant ir rašte minimą Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių konvencijos 24 straipsnį bei Komiteto Bendrąją pastabą Nr. 4) vienareikšmiškai pabrėžia, kad kiekvienas mokinys turi teisę į pritaikytas ugdymosi ir pasiekimų vertinimo sąlygas, leidžiančias pademonstruoti žinias, įgūdžius, kompetencijas. Užduočių formuluotės, struktūra ar pateikimo būdas neturėtų riboti mokinio galimybių suvokti užduoties reikalavimus, dalyvauti patikrinime ir atskleisti gebėjimus. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 5 straipsniu, kuriame įtvirtinti lygios galimybės bei įtrauktis, būtina užtikrinti, kad NMPP testai vertintų žinias ir kompetencijas, o ne mokinio gebėjimą prisitaikyti prie standartizuotos užduoties formos. Jei užduotis nepritaikyta individualiems poreikiams, vertinimas gali būti klaidingas, nes jis atspindės ne mokinio gebėjimus, o kliūtis, kurių mokinys negali įveikti dėl turimų individualių poreikių. Todėl nekvestionuotina, kad NMPP pritaikymas yra ne privilegija, o nuo įtraukios visuomenės neatsiejama teisė.

23.2. Forma, bet ne turinys: kur turėtų būti nukreiptas pritaikymas.

Švietimo akademija laikosi nuomonės, kad Nacionalinio mokinių pasiekimų vertinimo turinys turi būti vienodas visiems patikrinime dalyvaujantiems mokiniams, tačiau būtina užduočių pateikimo

formų įvairovė ir patikrinimų vykdymo sąlygų pritaikymas, siekiant didinti jų prieinamumą mokiniams, turintiems individualių/specialiųjų ugdymosi poreikių.

Tokie formos pritaikymo pavyzdžiai gali būti:

- informacijos vizualinis išskyrimas (pvz., svarbių žodžių paryškinimas, aiškesnė struktūra);
- aiškesnės, trumpesnės ir labiau struktūruotos instrukcijos;
- pateikimas alternatyviomis komunikacijos priemonėmis (pvz., garso, vaizdo formatais);
- galimybė pasirinkti tarp skirtingų užduoties pateikimo būdų (tekstiniu, grafiniu, verbaliniu).

Patikrinimų vykdymo sąlygų pritaikymo pavyzdžiai gali būti:

- laiko pratęsimas;
- kito asmens pagalba;
- pasiekimų patikrinimas atskiroje patalpoje ir kt.

Užduočių pateikimo formų įvairovė ir patikrinimų vykdymo sąlygų pritaikymas turėtų atitikti universalios dizaino mokymuisi (UDM) principus, kurie leidžia kurti tokias mokymosi ir vertinimo aplinkas, kuriose kiekvienas mokinys – nepaisant savo gebėjimų – turi galimybę dalyvauti ir pasiekti sėkmę. Tokie sprendimai naudingi ne tik mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, bet ir visiems mokiniams, todėl palaipsniui turėtų tapti kasdienės ugdymo(si) praktikos norma, natūraliai atsispindinčia ir NMPP užduotyse.

Universiteto Švietimo akademijos nuomone, reikia aiškiai atskirti turinio ir formos pritaikymo sąvokas bei užtikrinti, kad būtų taikomas formos pritaikymas be turinio keitimo, siekiant išlaikyti nacionalinio vertinimo objektyvumą.

23.3. Nežymų intelekto sutrikimą turinčių mokinių įtraukimas

Mokiniai, turintys nežymų intelekto sutrikimą, yra labai nevienalytė grupė, todėl remtis vien raidos sutrikimo išvada, kaip pagrindu neįtraukti į NMPP, nėra tinkama. Apsisprendžiant dėl į(si)traukimo į NMPP lemiamu veiksniu turėtų būti ne nustatytas mokinio sutrikimas ar negalia, o ugdymo programa, pagal kurią jis mokosi, laikantis nuostatos, kad patikrinimo turinys turi atitikti tai, ko buvo mokytasi. Visais atvejais, kai mokinys ugdomas pagal bendrąsias programas (taip pat ir pritaikytas), turėtų būti sudaryta galimybė dalyvauti NMPP, užtikrinant formos ir vykdymo sąlygų pritaikymą. Mokiniai, besimokantys pagal individualizuotas ugdymo programas, galėtų dalyvauti arba nedalyvauti NMPP atsižvelgiant į individualią mokinio situaciją, šeimos ir mokyklos bendru sutarimu. Toks sprendimo modelis būtų lankstesnis, jautresnis mokinio gerovei ir kartu atitiktų įtraukties bei lygių galimybių principus.

III. Iš to, kas išdėstyta šios pažymos 1-23 punktuose, **darytinos išvados:**

24. Remiantis įstatymų leidėjo suteikta kompetencija, vaiko teisių apsaugos kontrolierius kontroliuoja kaip įgyvendinamos teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje nuostatos; prižiūri ir kontroliuoja institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, veiklą; turėdamas informacijos apie pažeidimus, nenurodytus skunduose, savo iniciatyva pradėti tyrimą arba perduoti juos ištirti kitoms kompetentingoms valstybės institucijoms (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 11, 12 straipsnis).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme išsamiai reglamentuotos kontrolieriaus teisės ir pareigos, kompetencija nagrinėti skundus, atlikti tyrimus vaiko teisių apsaugos aspektu, teisė nustatyti tyrimo ribas bei tinkamus tyrimo būdus. Vieni principų, kuriais vadovaujasi vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veikloje yra vaiko teisių ir jo teisėtų interesų prioritetiškumo principas, t.y. priimdamas sprendimus, susijusius su vaiku, atsižvelgia į jų poveikį vaiko gerovei, veiklos laisvės, savarankiškumo ir nepriklausomumo, teisėtumo, teisingumo ir nešališkumo, t.y. vaiko teisių apsaugos kontrolierius vienodai (lygiai teisingai) gina visus vaikus ir savo veikloje yra objektyvus, principai.

25. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pažyma, atsižvelgiant į kontrolieriui suteiktas teises bei priimamų sprendimų rekomendacinį pobūdį negali būti ginčo

administraciniame teisme objektu (dalyku), nes pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 18 str. 2 dalį „Administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti <...> vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimų“ (Administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 pakeitimo 2016-06-02 įstatymas Nr. XII-2399, įsigaliojęs 2016-07-01).

26. Vaikai yra ypatinga visuomenės grupė, kurios teisės ir teisėti interesai privalo būti užtikrinami. Atsižvelgiant į tai, kad vaikai, ypatingai specialiųjų poreikių vaikai, yra pažeidžiamiausi visuomenės nariai, jie turi teisę būti ypač globojami ir remiami, todėl valstybė bei jos institucijos turi ieškoti būdų, kad įvairios paslaugos vaikams būtų prieinamos.

Lietuva, kaip ir kitos Vaiko teisių konvencijos dalyvės, įsipareigojo gerbti ir garantuoti visas Vaiko teisių konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos ar kokių nors kitų aplinkybių ir imtis visų reikiamų priemonių, kad vaikas būtų apsaugotas nuo bet kokios diskriminacijos ar bausmių dėl vaiko tėvų, teisėtų globėjų ar kitų šeimos narių statuso, veiklos, pažiūrų ar įsitikinimų.

27. Tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai pripažįsta visų vaikų, taip pat ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų, teisę į mokslą, kuris leistų išlavinti gyvenimui svarbius komunikacinius gebėjimus ir socialinę kompetenciją, įgyti gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą. Vaiko teisių konvencija garantuoja specialiųjų poreikių vaiko teisę į mokslą be jokios diskriminacijos (Konvencijos 2, 23 ir 28 straipsniai).

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, aiškinantis ir interpretuojantis Vaiko teisių konvencijos nuostatas, 2001-04-17 Bendrajame Komentare „Dėl švietimo tikslų“¹ pažymi, kad Vaiko teisių konvencijos 29 straipsnis papildo Konvencijos 28 straipsnį, kuriame įtvirtinama teisė į švietimą, kokybiniu aspektu, rodančiu į vaiko teises ir prigimtinių orumą, taip pat pabrėžiama, kad lavinimas turi būti orientuotas į vaiką, atitikti jo poreikius ir sudaryti jam reikalingas sąlygas: švietimas, į kurį turi teisę kiekvienas vaikas, privalo suteikti vaikui gyvenimo įgūdžių, didinti jo galimybes naudotis visomis žmogaus teisėmis, kt. Konvencijos 28 straipsnyje valstybės Konvencijos dalyvės įpareigojamos kurti švietimo sistemas ir užtikrinti jų prieinamumą, o 29 straipsnyje pabrėžiama individuali ir subjektyvi teisė į konkrečių ugdymo kokybę. Pasak Komiteto, švietimas turėtų būti palankus vaikams, įkvepiantis ir motyvuojantis kiekvieną vaiką. Mokyklos turėtų puoselėti humanišką atmosferą ir sudaryti sąlygas vaikams vystytis pagal jų didėjančius gebėjimus.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas šiame Bendrajame Komentare ragina valstybes nares, užtikrinant kokybišką švietimą kaip dinamišką procesą, ieškoti švietimo pokyčių įvertinimo būdų. Kiekvienas vaikas turi teisę į geros kokybės švietimą, kuriam užtikrinti reikia geros kokybės mokymosi aplinkos, mokymo ir mokymosi procesų, medžiagos bei rezultatų kokybei.

28. Pasak Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto, kiekvienas vaikas turi teisę įgyti geros kokybės išsilavinimą, o tai reikalauja skirti dėmesį mokymosi aplinkos, mokymo ir mokymosi procesų ir medžiagos ir mokymosi rezultatų kokybei².

Remiantis Švietimo įstatymu, švietimo kokybei gerinti vykdoma švietimo stebėseną, tyrimai, mokyklų veiklos įsivertinimas ir išorinis vertinimas, mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų atestacija, mokymosi pasiekimų vertinimas, kt. (Įstatymo 37 str.).

29. Mokymosi pasiekimų vertinimo ugdymo (ugdymosi) procese paskirtis – padėti mokiniui patikrinti individualią mokymosi pažangą, nustatyti jo pasiekimus ir, palyginus su bendrosiose programose nustatytais pasiekimų lygiais ar (ir) profesiniais standartais, rekomenduoti priimti sprendimus dėl tolesnio mokymosi bendrojo ugdymo mokykloje, profesinio mokymo įstaigoje ar aukštojoje mokykloje (Švietimo įstatymo 38 str. 1 d.).

¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2001 m. balandžio 17 d. Bendrasis Komentaras Nr. 1 „Dėl švietimo tikslų“ (CRC/GC/2001/1). Bendrieji Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto komentarai. Vaiko tiesų apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018.

² Ten pat.

Bendrojo ugdymo programose dalyvaujančių mokinių mokymosi pasiekimų vertinimas ir vertinimo rezultatų panaudojimas reglamentuojamas švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka. Mokymosi pasiekimų vertinimas mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, atitinkamai pritaikomas (Švietimo įstatymo 38 str. 3 d.).

Švietimo, mokslo ir sporto ministro įgaliota institucija ir savivaldybės vykdomoji institucija organizuoja mokymosi pagal bendrojo ugdymo programas pasiekimų patikrinimus (brandos egzaminus, pasiekimų patikrinimus baigus pagrindinio ugdymo programą, nacionalinius mokinių pasiekimų patikrinimus ir kitus mokymosi pasiekimų patikrinimo būdus) pagal švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintas bendrąsias programas ir mokymosi pasiekimų patikrinimų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašus, mokinių pasiekimų tyrimus. Šie mokymosi pasiekimų patikrinimai organizuojami vienodi visų mokomųjų kalbų mokyklų mokiniams, nepažeidžiant lygių galimybių principo, apibrėžto Švietimo įstatymo 5 straipsnyje, o mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių asmens gabumų), pritaikomi švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka (Švietimo įstatymo 38 str. 4 d.).

Apibendrinant, mokymosi pasiekimų patikrinimai organizuojami ir pritaikomi švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka.

30. Remiantis Priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų ugdymo programomis, įgyvendinant bendrąsias programas, naudojami įvairūs vertinimo būdai: formuojamasis, įsivertinimas, apibendrinamasis vertinimas.

Išoriniu apibendrinamuoju vertinimu užtikrinamas patikimas, duomenimis grįstas ugdymo proceso grįžtamasis ryšys. Be to, jis suteikia galimybę šalies mastu informuoti bendruomenę apie tai, kaip sekasi siekti užsibrėžtų nacionalinių švietimo tikslų (Bendrųjų ugdymo programų 18.3. p.). Išorinis apibendrinamasis vertinimas apima nacionalinius mokinių pasiekimų patikrinimus (toliau – NMPP), pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimą, brandos egzaminus (Bendrųjų ugdymo programų 27 p.).

31. Nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas³ reglamentuoja mokinių, kurie mokosi pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas, šalies lygmens pasiekimų patikrinimų, išskyrus pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimą, organizavimą, vykdymą ir priežiūrą. Aprašas numato, kokie NMPP yra organizuojami 4 ir 8 klasėse kasmet ar švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatytais metais.

Aprašas numato, kas dalyvauja NMPP: lietuvių kalbos ir literatūros (skaitymo) ir matematikos patikrinimuose 4 klasėje *privalo dalyvauti visi* pagal pradinio ugdymo programą besimokantys mokiniai, <...> išskyrus besimokančius pagal pradinio ugdymo individualizuotą programą, arba Aprašo 19 punkto nustatyta tvarka atleisti nuo dalyvavimo NMPP, lietuvių kalbos ir literatūros (skaitymo) ir matematikos patikrinimuose 8 klasėje *gali dalyvauti* pagal pagrindinio ugdymo programą besimokantys mokiniai, išskyrus besimokančius pagal pagrindinio ugdymo individualizuotą programą ir suaugusiųjų pagrindinio ugdymo programas, arba Aprašo 19 punkto nustatyta tvarka atleisti nuo dalyvavimo NMPP.

32. Aprašas taip pat numato NMPP pritaikymą (IV skyrius). Mokinio, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, tėvams (globėjams, rūpintojams) raštu pateikus mokyklos vadovui prašymą ir susipažinti skirtą pedagoginės psichologinės tarnybos pažymą apie pasiekimų patikrinimo užduoties formos ir vykdymo instrukcijų pritaikymo pobūdį arba specialiųjų ugdymosi poreikių vertinimo formą, pritaikoma NMPP užduoties forma ir vykdymo instrukcijos (18 p.). NMPP užduočių atlikimo metu specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai gali naudotis visomis pedagoginių psichologinių tarnybų rekomenduojamomis pritaikytomis mokinio poreikiams priemonėmis, tarp jų ir mokytojo padėjėjo pagalba, gali būti perskaitomos užduotys ir pan., t. y. gauti visą pagalbą, kuri teikiama mokiniui ugdymo procese (43.9 p.). Nuo 2024-12-12 galiojančioje Aprašo redakcijoje išsamiau

³ Patvirtintas Švietimo, mokslo ir sporto ministro 2017 m. sausio 4 d. įsakymu Nr. V-6 (suvestinė redakcija nuo 2024-12-12).

reglamentuotas NMPP pritaikymas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams, atleidimas nuo NMPP.

Pažymėtina, jog iki 2024-12-12 galiojusi Nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo redakcija, taip pat nustatė, jog mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, NMPP užduočių forma, vykdymas ir vertinimo instrukcija yra pritaikomi. Tačiau minėtame teisės akte nebuvo įtvirtinta, jog specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams (grupėms pagal sutrikimus) turi būti teikiami specialiai paruošti testai, kurie galėtų būti vertinami, kaip pritaikyto turinio testai.

33. Tyrimo metu (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje organizuoto susitikimo metu, pažymos 18 p.) gauta informacija, jog iki 2024-2025 mokslo metų buvo teikiamos atskirai formuluojamos užduotys 4 negalią turinčių mokinių grupėms (regos, klausos, autizmo, nežymaus intelekto sutrikimų turintiems mokiniams), testų turinys buvo kitoks nei bendrai teikiamos NMPP užduotys (LRS Švietimo ir mokslo komiteto 2025-02-19 posėdyje pateikta ministerijos informacija). Tačiau Nacionalinės švietimo agentūros atstovai susitikimo metu pastebėjo, jog, nors buvo dedama daug pastangų pateikti atskiras užduotis skirtingos negalios mokinių grupėms, mokyklos nesirinkdavo laikyti minėtų testų, mokiniai nedalyvaudavo, užduotimis nebuvo pasinaudojama. Nuo 2024-2025 mokslo metų visiems besimokantiems užduotys teikiamos vienodos, išsakoma Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pozicija, jog užduotys turi atitikti visiems taikomus standartus.

Pareiškėjai (nevyriausybinės organizacijos) ragina peržiūrėti sprendimą dėl turinio nepritaikymo ir grįžti prie pritaikyto turinio taikymo. Organizacijos buvo patenkintos anksčiau vykdomu NMPP užduočių pritaikymu, kai buvo rengiami atskiri testai pagal mokinių sutrikimų grupes.

34. Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių konvencijoje pripažįstama neįgaliųjų teisė į mokslą. Siekdamas įgyvendinti šią teisę nediskriminuojant ir lygiomis galimybėmis, valstybės, šios Konvencijos Šalys, užtikrina visiems tinkamą visų lygių švietimą ir mokymąsi visą gyvenimą, kuriais būtų siekiama: suteikti neįgaliesiems galimybę ugdyti savo asmenybę, talentus ir kūrybiškumą, taip pat savo protinius ir fizinius gebėjimus didžiausiu įmanomu mastu. Įgyvendinant šią teisę, šalys turi užtikrinti, jog: a) neįgalieji dėl savo neįgalumo nebūtų šalinami iš bendros švietimo sistemos ir neįgaliesiems vaikams nebūtų atimta galimybė įgyti nemokamą ir privalomą pradinį arba vidurinį išsilavinimą; c) būtų tinkamai pritaikytos sąlygos pagal asmens poreikius; d) neįgalieji gautų būtiną paramą bendroje švietimo sistemoje, siekiant sudaryti sąlygas jų veiksmingam švietimui <...>. Siekdamas padėti užtikrinti šios teisės įgyvendinimą, valstybės, šios Konvencijos Šalys, imasi atitinkamų priemonių, kad įdarbintų mokytojus, įskaitant neįgalios mokytojus, mokančius gestų kalbą ir (arba) Brailio abėcėlę, ir apmokytų visuose švietimo lygmenyse dirbančius specialistus ir personalą. Toks mokymas turi apimti informavimą apie neįgalumą ir atitinkamų patobulintų ir alternatyvių bendravimo būdų, priemonių ir formų, švietimo metodikos ir medžiagos naudojimą, siekiant suteikti paramą neįgaliesiems (24 straipsnis).

Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių komitetas Bendrajame komentare Nr. 4 dėl Teisės į įtraukimą⁴ pasisako, jog neįgalieji yra pripažįstami teisių turėtojais, turinčiais teisę į mokslą be diskriminacijos ir lygių galimybių pagrindu. Komitetas pabrėžia, kad svarbu pripažinti skirtumus tarp atskirties, segregacijos, integracijos ir įtraukties. <...> Integracija yra neįgaliųjų įjungimo į dabartinės bendrojo lavinimo įstaigas procesas, suprantant, kad jie gali prisitaikyti prie tokių institucijų standartinių reikalavimų. Įtrauktis reiškia sistemine reformą, apimančią turinio, mokymo metodų, būdų, struktūrų ir strategijų švietimo srityje pokyčius, kad būtų įveiktos kliūtys, siekiant suteikti visiems atitinkamo amžiaus besimokantiejiems lygias galimybes įgyti išsilavinimą aktyviai dalyvaujant mokymo procese ir sukurti sąlygas, kurios geriausiai atitiktų jų reikalavimus ir pageidavimus. Neįgalių besimokančiųjų įjungimas į bendrojo lavinimo klases neįgyvendinus

⁴ Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 4 (2016) dėl teisės į įtraukimą (VRPD/C/GC/4).

atitinkamų struktūrinių pokyčių, pavyzdžiui, nepakeitus organizacijos, mokymo programų ir mokymo bei mokymosi strategijų, nėra įtrauktis.

35. Asmenų su negalia teisių komitetas pateikia pagrindinius įtraukaus švietimo elementus, tokius kaip:

<...> b) visybinis požiūris į žmogų: pripažįstamas kiekvieno asmens gebėjimas mokytis ir keliama aukšti lūkesčiai visiems besimokantiejiems, įskaitant neįgalius mokinius. Įtraukus švietimas numato lanksčias mokymo programas ir mokymo bei mokymosi metodus, pritaikytus atsižvelgiant į skirtingas stipriąsias puses, reikalavimus ir mokymosi stilius. Šis požiūris reiškia, jog turi būti teikiama pagalba, sudaromos tinkamos sąlygos ir užtikrinamas ankstyvas įsikišimas, kad visi besimokantieji galėtų išnaudoti savo potencialą. Visybinių požiūrio į žmogų tikslas yra išnaikinti segregaciją švietimo įstaigose, užtikrinant įtraukų mokymą klasėje prieinamoje ugdymo aplinkoje, kurioje teikiama atitinkama pagalba. Švietimo sistema turi užtikrinti individualizuotą požiūrį į ugdymo poreikius, o ne tikėtis, kad besimokantieji prisiderins prie esamos sistemos;

g) veiksmingas perėjimas: neįgalūs besimokantieji gauną pagalbą, skirtą užtikrinti veiksmingą perėjimą nuo mokymosi mokykloje prie profesinio ir aukštojo išsilavinimo bei galiausiai išėjimo į darbą. *Ugdomi besimokančiųjų gebėjimai ir pasitikėjimas savo jėgomis, besimokantiejiems sudaromos tinkamos sąlygos, jie vertinami ir egzaminuojami lygiateisiškais pagrindais, jų gebėjimai ir pasiekimai yra sertifikuojami lygiai su kitais asmenimis; kt.*

Teisė į nediskriminavimą apima teisę nebūti atskirtam ir teisę į tinkamas sąlygas ir turi būti suprantama atsižvelgiant į pareigą užtikrinti prieinamą mokymosi aplinką ir tinkamas sąlygas.

Remdamasis Vaiko teisių konvencijos 23 straipsnio 3 dalimi, Komitetas pabrėžia, kad vaikams su negalia būtina teikti reikiamą pagalbą, kad jie turėtų veiksmingas galimybes naudotis švietimo sistema tokiu būdu, kuris padėtų užtikrinti kuo didesnę vaiko socialinę integraciją ir individualų vystymąsi. Konvencijos šalys turi pripažinti, kad individuali pagalba ir tinkamų sąlygų sudarymas yra prioritetiniai klausimai, kurie turi būti nemokami visuose privalomo švietimo lygmenyse (17 p.).

36. Remiantis Švietimo įstatymu, mokymosi pasiekimų vertinimo ugdymo (ugdymosi) procese paskirtis – padėti mokiniui pasitikrinti individualią mokymosi pažangą, nustatyti jo pasiekimus ir, palyginus su bendrosiose programose nustatytais pasiekimų lygiais ar (ir) profesiniais standartais, rekomenduoti priimti sprendimus dėl tolesnio mokymosi bendrojo ugdymo mokykloje, profesinio mokymo įstaigoje ar aukštojoje mokykloje (38 str.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolinės vertinimu, iš esmės vaikai su specialiaisiais poreikiais neturi būti išskirti iš pasiekimų nacionalinio pasiekimų vertinimo proceso, turi būti užtikrinamas lygiavertis jų dalyvavimas, taikant tuos pačius standartus patikrinimų turinio prasme, siekiant palyginti su bendrosiose programose nustatytais pasiekimų lygiais. Mokiniai su specialiaisiais poreikiais turėtų dalyvauti vertinimo procese lygiomis sąlygomis su savo bendraamžiais, turėtų būti pritaikoma ne užduoties turinys, bet jo forma, organizavimo būdai ir vertinimo sąlygos – pavyzdžiui, skiriamas ilgesnis laikas, naudojamos pagalbinės technologijos ar alternatyvios užduočių pateikimo priemonės. Tokie pritaikymai padeda išvengti diskriminacijos, užtikrina objektyvų ir sąžiningą pasiekimų įvertinimą bei leidžia kiekvienam mokiniui parodyti savo žinių lygį. Turėtų būti didinamas bendros, o ne atskiro turinio, mokinių pasiekimų patikrinimo užduočių versijos prieinamumas.

37. Remiantis Asmenų su negalia teisių komiteto minėtu Bendrojo komentaru dėl teisės į įtraukų ugdymą, švietimo sistema turi turėti keturis tarpusavyje susijusius elementus, tai: esamumas, prieinamumas, priimtumas ir pritaikomumas (20 p.). Kalbant apie prieinamumą, Komitetas pažymi, jog prieinama turi būti visa švietimo sistema, įskaitant pastatus, informacijos ir ryšių priemones (taip pat foninės ar FM diapazono bangomis veikiančios pagalbinės sistemos), mokymo programą, mokomąją medžiagą, mokymo metodus, vertinimus ir kalbos bei pagalbinės paslaugas. Konvencijos šalys turėtų sukurti veiksmingą stebėsenos mechanizmą ir nustatyti terminus, per kuriuos visa esama švietimo aplinka turėtų tapti prieinama. Konvencijos šalys taip pat turi įsipareigoti prireikus švietimo aplinkoje sudaryti tinkamas sąlygas. Taikant universalaus dizaino

principą neatmetama galimybė pagalbiniais įtaisais, prietaikomis ir programine įranga aprūpinti tuos negalią turinčius besimokančiuosius, kuriems gali jų reikėti (22 p.).

38. Kalbant apie pritaikomumą, Komitetas ragina Konvencijos šalis mokymo procese taikyti universalus dizaino metodą, apimantį principus, pagal kuriuos mokytojams ir kitiems darbuotojams suteikiama struktūra kurti pritaikomą ugdymo aplinką ir parengti instrukcijas, kaip patenkinti įvairius visų besimokančiųjų poreikius. Standartizuotus vertinimus būtina pakeisti lanksčiomis ir įvairiomis vertinimo formomis bei individualios pažangos pripažinimu siekiant pagrindinių tikslų, kurie atveria kelius alternatyviems mokymosi būdams (26 p.).

Universalus dizaino ugdyme (Universal Design for Learning, UDL) gairių esmė – tai švietimo planavimo ir įgyvendinimo principai, skirti užtikrinti, kad visi mokiniai, nepriklausomai nuo jų gebėjimų, poreikių ar mokymosi stiliaus, turėtų lygias galimybes mokytis ir pasiekti ugdymo tikslus. Sutiktina su pareiškėjų nuomone, jog Universalus dizaino mokymuisi gairių taikymas nėra įtvirtintas teisės aktuose, tačiau pastebėtina, jog švietimo sistema remiasi įtraukties principu, kuris įpareigoja visus švietimo sistemos dalyvius sudaryti sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę mokantis, socialinėje, kultūrinėje ir (ar) kitose veiklose ir būti nediskriminuojamam dėl ugdymosi poreikių įvairovės ir (ar) švietimo pagalbos reikmės; taip pat švietimo įstatyme įtvirtintais švietimo prieinamumo aspektais.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės paklausimą, kiek Universalus dizaino mokymuisi gairės įgyvendinamos praktikoje, kokie teisės aktai numato jų naudojimą NMPP, kokie sprendimai atlikti, jog NMPP užduotys atitiktų Universalus dizaino mokymuisi gairių principus informavo, kad NMPP užduočių ir atlikimo perkėlimas į elektroninį formatą yra akivaizdžiausias universalus sprendimas, leidžiantis naudoti technologijas; pateikiamos užduočių atlikimo instrukcijos, kurios gali būti perskaitomos specialios programos ar švietimo pagalbos specialisto mokiniui; užduotys yra pakankamai dinamiško pateikimo formato, jų trukmė nustatyta atsižvelgiant į vaiko raidai būdingus aspektus, gebėjimą sutelkti ir išlaikyti dėmesį, turi laiko stebėjimo funkciją, galima stebėti savo užduočių atlikimo tempą; informacijos kontekstą padeda suprasti piešiniai, grafiniai vaizdai, algoritmų išraiškos, jei negali kokybiškai remtis gauta užduoties informacija, ją gali patikslinti skiriamas vykdytoju švietimo pagalbą teikiantis specialistas; perskaityti tekstą sunkumų turinčiam mokiniui (jei nepadeda vykdytojas) gali padėti pelės vedimas eilutėje arba struktūruotas užduoties sprendimo algoritmo pateikimas, padėti suprasti tekstinę užduotį sprendimo algoritmų pavaizdavimas ir t. t. (pažymos 15 p., t.p. 21 p.).

39. Įvertinti, kiek praktikoje taikomi Universalus dizaino mokymuisi (UDL) principai, yra sudėtinga, nes jų taikymas nėra reglamentuotas sistemiškai, atskiru teisės aktu⁵ (teisės aktuose pažymimi pavieniai reikalavimai/rekomendacijos taikyti universalų dizainą), Lietuvoje nedaug universalus dizaino srityje atliktų tyrimų, o taikymas dažnai priklauso nuo kiekvienos švietimo įstaigos vidinės kultūros, kompetencijų ir turimų išteklių. Nepaisant to, švietimo institucijos pamažu demonstruoja patirtis ir praktikos pavyzdžius, kaip ugdymo turinys, mokymosi aplinka bei vertinimo formos gali būti pritaikytos pagal skirtingus mokinių poreikius⁶, temos įtraukiamos į pedagogų rengimo programas. Nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų (NMPP) perkėlimas į elektroninį formatą sudaro sąlygas naudoti technologinius sprendimus, didinančius užduočių prieinamumą ir lankstumą, taikomos įvairios priemonės – nuo užduočių trukmės ir pateikimo būdų pritaikymo iki galimybės naudotis švietimo pagalbos specialisto pagalba ar alternatyviu informacijos pateikimu – rodo kryptingas pastangas užtikrinti visiems mokiniams lygiavertį dalyvavimą vertinimo procese.

⁵ Universalus dizaino mokymuisi gairės sudarytos įtraukiojo ugdymo ekspertų ir kitų pakrikų bei akademikų sudarytu leidimui „Universalus dizaino mokymuisi gairės“. Išleido Tūkstantmečio mokyklų programos akademija Europos socialinio fondo agentūroje. Elektroninį leidinio variantą galima rasti interneto svetainėje www.tukstantmeciomokyklos.lt

⁶ Pvz., atlikta Mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų praktinių patirčių taikant universalus dizaino priemones ugdymui(si) analizė. Nacionalinė švietimo agentūra. Projektas Nr. 09.4.1-ESFA-V-713-02-0001 „Profesinio mokymo ir mokymosi visą gyvenimą informacinių sistemų ir registrų plėtra“ (2022).

Visgi, siekiant nuoseklaus Universalios dizaino mokymuisi principų įgyvendinimo, būtina toliau stiprinti stebėseną, mokytojų rengimą bei priemonių diegimą visoje švietimo sistemoje. Rengiant NMPP užduotis taip pat reikalinga atkreipti dėmesį į universalios dizaino aspektus ir tobulinti NMPP prieinamumą. Kaip nurodė NŠA atstovai Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje organizuoto susitikimo metu, NMPP procesas yra ir bus nuosekliai tobulinamas, siekiant geresnio prieinamumo ir atitikties skirtingų mokinių poreikiams. Nacionalinės švietimo agentūros atstovų teigimu, nors sistema dar nėra visiškai išbaigta, aktyviai svarstoma, kaip pateikti užduotis aiškiau ir įvairiau, o tokių priemonių kaip įgarsinimas ar gestų kalbos taikymas diegimas numatytas kaip svarbūs būsimi žingsniai; NŠA atstovai buvo susitikę su kurčiųjų neprigirdinčiųjų bendruomenės atstovais bei aptarę užduotis, kurios buvo neįveikiamos mokiniams (pažymos 18 p.).

40. Pažymėtina, jog Asmenų su negalia teisių komitetas vertina, jog pozityvios diskriminacijos priemonių taikymas nėra teisės į diskriminavimą švietimo srityje pažeidimas, jei dėl tokių priemonių nėra išlaikomi nelygūs ar atskiri standartai skirtingoms grupėms (41 p.).

Mokiniai turi teisę į pritaikytas ugdymosi ir pasiekimų vertinimo sąlygas, kurios leistų parodyti savo žinias ir įgūdžius. Todėl užduočių formuluotės, struktūra, pateikimo būdas turi būti tie aspektai, kurie leistų mokiniui efektyviai dalyvauti pasiekimų vertinime. Mokymosi medžiaga, metodai, užduotys turi būti pritaikomos atsižvelgiant į mokinio negalios pobūdį.

41. Nacionalinių mokinių pasiekimų (bei kitų pasiekimų) užduoties formos, vykdymo ir vertinimo instrukcijų pritaikymą atitinkamuose pasiekimų patikrinimuose dalyvaujantiems asmenims, atsižvelgus į jų specialiuosius ugdymosi poreikius, nustato Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybinių brandos egzaminų pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašas⁷.

Mokinio, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, nacionalinių mokinių pasiekimų užduoties formos, vykdymo instrukcijos ir vertinimo instrukcijos pritaikomos pagal mokyklos pateiktą pedagoginės psichologinės tarnybos išrašą. Aprašas nustato kuriems asmenims, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių pritaikomos užduoties formos, vykdymo ir (ar) vertinimo instrukcijos (regos sutrikimų, klausos sutrikimų, judesio ir padėties bei neurologinių sutrikimų, kt. grupės), kaip konkrečiai pritaikoma patikrinimų užduoties forma skirtingiems sutrikimų turintiems asmenims, pvz., regos sutrikimą – užduotys pateikiamos tam tikru šriftu, užduočių iliustracijose naudojamos skirtingo storio, tipų linijos, kontūrai, pan.; rašančiajam Brailio raštu: tradiciniu būdu pateiktos užduotys pateikiamos Brailio raštu; užduotyse pateikiamų piešinių, nuotraukų, kuriais būtina naudotis atliekant užduotį, pateikiami maketai arba piešinių, nuotraukų žodiniai apibūdinimai, klausos sutrikimų turinčiam mokiniui užduotys teikiamos gestų kalba.

42. Pritaikant vykdymo instrukcijas, pratęsimas užduočių atlikimo laikas, patikrinimus leidžiama organizuoti atskiroje patalpoje ir naudotis kompiuteriu, kuriame neįdiegta teksto rašybos ir gramatikos tikrinimo programa, įvairiapusių raidos sutrikimų, leidžiama turėti sensorines pertraukas, kurių trukmė ir dažnumas nurodytas PPT vertinimo išrašė, atsižvelgiant į mokinio individualaus ugdymo plane nurodytas ir ugdymo procese taikytas sensorines pertraukas; turinčiajam silpnaregystę leidžiama naudotis didinimo priemone (optine ar elektronine), kompiuteriu su įgarsinimo programa, bet neįdiegta teksto rašybos ir gramatikos tikrinimo programa; tinkamai apšviečiama darbo vieta, kt. Asmeniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių dėl mokymosi sutrikimų, įvairiapusių raidos sutrikimų, nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų ir pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo metu leidžiama naudotis papildomomis vaizdinėmis priemonėmis (schemomis, lentelėmis, grafikais, diagramomis), kuriomis mokinys naudojosi ugdymosi procese.

43. Remiantis Aprašu, pritaikomos vertinimo instrukcijos, nurodant konkrečius atvejus, kuomet tam tikrų sutrikimų turinčio mokinio užduotyse atliktos klaidos nelaikomos klaidomis vertinant.

44. Nevyriausybinių organizacijų įvairiuose formatuose (tiek susitikimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu, Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo ir mokslo komitete, Švietimo,

⁷ Patvirtintas Švietimo, mokslo ir sporto ministro 2024 m. lapkričio 29 d. įsakymu Nr. V-1345.

mokslo ir sporto ministerijoje, žiniasklaidoje bei socialiniuose tinkluose) išsakė, kokios kliūtys buvo pastebėtos vykdant nacionalinius mokinių patikrinimus. Pvz., užduotys nebuvo įgarsintos, o padėjėjas, kuris galėjo vaikui padėti, nebuvo skirtas; nebuvo vertimo į gestų kalbą, 1 iš 2 užduočių buvo neprieinamos mokiniui su klausos negalia ar įvairiapusių raidos sutrikimu be pagalbos; užduočių nebuvo galima perskaityti alternatyvia ekrano skaitymo programa; užduoties sąlygos neturi aiškios struktūros; užduotyse pateikiami paveikslėliai, neatitinkantys sąlygos, spalvos trikdo specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių; pateikiamos svetimybės nėra suprantamos klausos negalią turintiems mokiniams, kt.; susitikimo kontrolieriaus įstaigoje metu organizacijos, atstovaujančios regos negalią turinčių asmenų interesus, atstovas, išsakė, jog 2 iš 3 užduočių nebuvo pritaikytos regos sutrikimą turintiems mokiniams ir neprieinamos be mokytojo pagalbos; praktikoje nebuvo galimybių turėti pertraukas, kt. Pastebėtina, jog kai kurios iš susidariusių ginčytinų situacijų galėjo priklausyti nuo mokykloje neteikiamos individualizuotos pagalbos ir pritaikymo (pvz., nebuvo paskirtas padėjėjas, nepratęstas laikas), nuo PPT išvados dėl NMPP pritaikymo; visgi, iššūkiai taip pat kilo dėl nacionaliniu mastu formuojamų sprendimų. Trūko aiškių sprendimų dėl užduočių pritaikymo, o esami sprendimai ne visuomet atitiko realius vaikų poreikius. Centralizuotai kuriamos užduotys neapėmė viso spektrų įvairių negalių ar specialiųjų ugdymosi poreikių, o tai riboja vaikų galimybes pilnavertiškai dalyvauti pasiekimų patikrinimuose. Už švietimo politiką ir įgyvendinimą atsakingos institucijos iš esmės ir neneigia, jog pasiekimų patikrinimų pritaikymas nėra iki galo išstobulintas, siekiama, kad nepritaikytų užduočių būtų kuo mažiau ir tikimasi, kad dėl technologinių galimybių ateityje jų pavyks išvengti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, pritaikymas yra būtina sąlyga, siekiant užtikrinti pilnavertį įsitraukimą ir dalyvavimą pasiekimų patikrinimo procese. Svarbu, kad kiekvienas vaikas turėtų galimybę atsiskleisti ir parodyti savo žinias bei gebėjimus tokiu būdu, kuris atitinka jo individualius poreikius. Pritaikytos užduotys (forma, pateikimo būdas, skiriama reikalinga pagalba, priemonės) sudaro sąlygas visiems mokiniams dalyvauti pasiekimų patikrinimuose lygiavertėmis sąlygomis. Kai užduotys nėra pritaikytos, vaiko gebėjimai lieka nepastebėti, o rezultatai neatspindi tikrojo jo potencialo. Užduotys turi atliepti mokinių įvairovės poreikius, turi būti ieškoma būdų, kaip vienodas turinys būtų pateikiamas skirtingoms grupėms mokinių, maksimaliai atlieptų visus vaikų poreikius.

45. Nesant galimybių tinkamai pritaikyti mokinių pasiekimų patikrinimų užduočių mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, dėl technologinių ar kitų objektyvių kliūčių, vertinimo procese taikomi kompensaciniai mechanizmai, t.y. pritaikomos vertinimo instrukcijos.

Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinių ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybinių brandos egzaminų pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos apraše numatyti vertinimo institucijos pritaikymai, kada mokinių padarytos klaidos nelaikomos klaidomis: asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių dėl regos sutrikimų, Brailio rašto techninės klaidos nelaikomos klaidomis (23 p.); asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių dėl regos sutrikimų, judesio ir padėties bei neurologinių, įvairiapusių raidos sutrikimų, raidžių rašysenos netikslumai nelaikomi klaidomis (24 p.); asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių dėl klausos sutrikimo (išskyrus nežymų) ar kochlearinius implantus: pasiekimų patikrinimų, dalykų surinktų taškų suma dauginama iš Nacionalinės švietimo agentūros direktoriaus patvirtinto koeficiento konkrečiam dalykui (25.3 p.). Vertinant asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių dėl klausos ar turinčio kochlearinius implantus (išskyrus nežymų), įvairiapusių raidos sutrikimų, už lietuvių kalbos ir literatūros pasiekimų patikrinimų kalbos pažinimo ir vartojimo gebėjimams patikrinti skirtas užduotis, neįskaitomi taškai, skirti leksinėms / stilistinėms ir retorinėms raiškos priemonėms pažinti ir (ar) tikslingam vartojimui įvertinti, o surinktų taškų suma dauginama iš Nacionalinės švietimo agentūros direktoriaus patvirtinto koeficiento (27 p.), kt. Nesant galimybės pritaikyti užduotį ar jos dalį Brailio raštui, garsiniam vaizdavimui, gestų kalbai ar subtitravimui, užduotis nevertinama, o pasiekimų patikrinimų ir dalykų valstybinių brandos egzaminų įvertinimas skaičiuojamas taikant

Nacionalinės švietimo agentūros direktoriaus patvirtintą koeficientą, kuris nustatomas pagal tai, kiek procentų užduoties sudarė nepritaikyta užduotis (32 p.).

Nacionalinės švietimo agentūros direktoriaus nustatyta tvarka tokių mokinių neįveiktos ar netinkamai įveiktos užduočių dalys, kurių nebuvo galima pritaikyti, yra kompensuojamos taikant koeficientus. Šie koeficientai nustatomi pagal tai, kokią dalį visos užduoties sudarė nepritaikyta dalis. Manytina, jog toks sprendimas leidžia užtikrinti kuo objektyvesnį ir teisingesnį pasiekimų vertinimą, kol bus išplėtos visos būtinos technologinės ir metodinės galimybės kiekvienai užduočiai pritaikyti individualiai. Visgi, sutiktina ir su nevyriausybių organizacijų išsakoma pozicija, jog, nors koeficiento taikymas kompensuoja užduoties netobulumą, tačiau verčia vaikus su specialiaisiais poreikiais nepasitikėti savimi, sistema, sukelia nerimo ir neapibrėžtumo jausmą.

46. Nors šiuo metu koeficientų taikymas vertinant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, pasiekimus yra būtina teisės aktuose įtvirtinta priemonė, ji negali būti laikoma ilgalaikiu sprendimu. Pritaikyta užduotis, kurią vaikas gali atlikti savarankiškai, suprantamai ir lygiomis sąlygomis su kitais mokiniais, yra kelias į tikrąją įtrauktį bei lygiavertį dalyvavimą švietimo procese. Koeficientų taikymas nėra tikrasis sąlygų ugdymesi pritaikymas. Turi būti siekiama, kad nepritaikytų užduočių būtų kuo mažiau. Kaip pabrėžia Asmenų su negalia teisių komitetas Bendrojoje pastaboje dėl įtraukiojo švietimo, neįgalūs besimokantieji turi turėti galimybę mokytis jiems tinkamiausiais būdais, aplinkoje, kuri palankiausiai skatina jų asmeninį, akademinį ir socialinį vystymąsi. Tam būtina investuoti į technologines priemones, alternatyvios komunikacijos sistemas, specialistų rengimą ir pagalbos mechanizmus. Tik užtikrinus individualų, pagarba grįstą požiūrį ir realias galimybes dalyvauti, vertinimas atspindės tikruosius mokinio gebėjimus, o ne sisteminės kliūtis. Pažymėtina ir tai, jog įtraukusis ugdymas yra nuolat tobulintinas procesas, reikalaujantis sistemingo darbo visais švietimo lygmenimis – nuo politikos formavimo iki kasdienės praktikos klasėje.

47. Autizmo spektro sutrikimus turinčius vaikus atstovaujanti Organizacija „Lietaus vaikai“ kelia klausimą dėl nepakankamo reglamentavimo, pritaikant vykdymo institucijas.

Pagal šiuo metu galiojantį Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybinių brandos egzaminų pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašą (patvirtintą švietimo, mokslo ir sporto ministro 2024 m. lapkričio 29 d. įsakymu Nr. V-1345), mokiniams, kuriems nustatyta tik viena iš įvairiapusių raidos sutrikimų grupės diagnozių ir kurie neturi jokių kitų diagnozių (sutrikimų ar negalių), negali būti skiriamas laiko pratęsimas patikrinimų ar egzaminų metu. Organizacijos pažymi, kad, dėl vykdomųjų funkcijų veiklos ypatumų, mokiniai, turintys įvairiapusių raidos sutrikimų (toliau – autistiški mokiniai), dažnai susiduria su reikšmingais iššūkiais ugdymo ir patikrinimų metu: sunkumais valdant laiką, pereinant nuo vienos veiklos prie kitos, ilgiau išlaikant dėmesį, numatant užduoties atlikimo trukmę bei tinkamai paskirstant darbo tempą. Dėl šių priežasčių galimybė pratęsti užduočių atlikimo laiką yra viena iš esminių sąlygų, užtikrinančių patikrinimų ir egzaminų prieinamumą šiai mokinių grupei. Organizacija nurodė, jog projekto versijoje, kuri buvo pristatyta įtraukiojo švietimo patariamąsios grupės posėdyje (2024 m. spalio mėn.), laiko pratęsimas NMPP metu buvo minimas trijuose punktuose, dviejuose iš jų buvo atskirai paminėti autistiški mokiniai. Galutinėje patvirtintoje versijoje NMPP minėjimas liko tik 14 punkte, tačiau netaikomas įvairiapusių raidos sutrikimų turintiems vaikams.

Šiuo metu galiojančio aprašo 14 punktą numato, kad NMPP atlikimo laikas gali būti pratęsimas 50 procentų nustatyto laiko (laiką skaičiuojant nuo kiekvienos užduoties atlikimo pradžios) dėl: 14.1. vidutinio, žymaus sutrikimo laipsnio (negalių grupė); 14.2. kompleksinės negalios; 14.3. kompleksinio sutrikimo; 14.4. aktyvumo, dėmesio, nerimo spektro sutrikimo; 14.5. rašantiesiems Brailio raštu ir turintiesiems regos sutrikimą (su regėjimo likučiu, praktiško aklumo, visiško aklumo); 14.6. kalbos netekimo (afazijos). Tačiau autistiški mokiniai pagal Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos nėra skirstomi pagal sutrikimo laipsnį, todėl neatitinka 14.1 punkto sąlygos; ne visi turi kompleksinę negalią, tad neatitinka 14.2 ir 14.3 punktų.

48. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija atsakyme pareiškėjai organizacijai nurodė, jog skirtingus pritaikymus įvairiais jų aspektais siekiama diferencijuoti pagal asmens poreikius, todėl Aprašo projektas buvo patikslintas, atsižvelgiant į pedagoginių psichologinių tarnybų siūlymus dėl rekomendacijų diferencijavimo pagal poreikius, nustatyta skirtinga pratęsiamo patikrinimų laiko trukmė turintiems kompleksinę negalią ar kompleksinius sutrikimus; mokyklos vadovo sprendimu asmeniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių, dėl įvairiapusių raidos sutrikimų, leidžiama turėti sensorines pertraukas, kurių trukmė ir dažnumas nurodytas PPT vertinimo išraše (pažymos 21.3. p.). Taip pat Ministerija informavo, jog esant poreikiui Aprašas, pasibaigus 2024–2025 m. m. visiems nacionaliniams patikrinimams (PUPP ir VBE), bus atnaujintas, konsultuojantis su įvairiomis suinteresuotomis šalimis, taip pat ir su pareiškėjos organizacijos atstovais.

49. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, NMPP užduočių atlikimo laiko pratęsimas gali būti viena iš reikšmingų pasiekimų patikrinimų pritaikymo sąlygų skirtingų sutrikimų turintiems vaikams, bei, atsižvelgiant į tai, jog šio pritaikymo praktiniam vykdymui per NMPP reikalingas pakartotinis vertinimas pedagoginėje-psichologinėje tarnyboje ir kitos procedūros (turint omeny ir laiką, jog pritaikymai mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, NECIS sistemoje pažymimi iki einamųjų metų lapkričio 7 d.⁸), svarstytinas skubos aspektas sprendžiant dėl būtinybės keisti teisinį reglamentavimą. Sprendžiant dėl teisinio reglamentavimo pakeitimų dėl pritaikymo (laiko pratęsimo), būtina užtikrinti aktyvų dialogą su vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, interesus atstovaujančiomis organizacijomis bei švietimo srityje dirbančiais ekspertais, kurie pateiktų objektyvią nuomonę dėl sutrikimo grupei reikšmingų poreikių. Įtraukiant įvairių sričių specialistus ir praktikus galima priimti subalansuotus, pagrįstus sprendimus, atitinkančius realius vaikų poreikius ir užtikrinančius jų teises į prieinamą, lanksčią bei sąžiningą pasiekimų vertinimo sistemą.

50. Organizacijos teigia, jog NMPP pašalina mokinius su nežymiu intelekto sutrikimu iš NMPP, bei nesutinka su tokiu sprendimu.

Pažymėtina, jog Švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu patvirtintame Nacionaliniame mokinių pasiekimų patikrinimų organizavimo ir vykdymo tvarkos apraše nėra tiesiogiai įtvirtintos nuostatos, ribojančios vaikų, turinčių nežymaus intelekto sutrikimą, dalyvavimą NMPP, kalbama apie individualizuotas ugdymo programas. Pagal individualizuotas ugdymo programas mokosi mokiniai, turintys intelekto sutrikimų, taip pat, kaip nurodė Švietimo, mokslo ir sporto ministerija – mokiniai iš mokyklų, vykdančių užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų švietimo programas. Pastebėtina, jog Organizacijos, atstovaujančios sutrikusios intelekto mokinių interesus, Seimo Švietimo ir mokslo komitete pristatė informaciją, jog šios grupės vaikai gali turėti ir nedidelių, vidutinių, didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, praktikoje ne visi vaikai, turintys intelekto sutrikimą, mokomi pagal individualizuotą programą, o taip pat ir pritaikytą ugdymo programą.

Aprašo 6 p. numato, kas turi privalomai 4 klasėje (gali 8 klasėje) dalyvauti NMPP, t.y.,: 6.1. lietuvių kalbos ir literatūros (skaitymo) ir matematikos patikrinimuose 4 klasėje privalo dalyvauti visi pagal pradinio ugdymo programą besimokantys mokiniai, <...>, išskyrus besimokančius pagal pradinio ugdymo individualizuotą programą, arba Aprašo 19 punkto nustatyta tvarka atleisti nuo dalyvavimo NMPP; 6.2. lietuvių kalbos ir literatūros (skaitymo) ir matematikos patikrinimuose 8 klasėje gali dalyvauti pagal pagrindinio ugdymo programą besimokantys mokiniai, <....>, išskyrus besimokančius pagal pagrindinio ugdymo individualizuotą programą ir suaugusiųjų pagrindinio ugdymo programas, arba Aprašo 19 punkto nustatyta tvarka atleisti nuo dalyvavimo NMPP.

51. Remiantis Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašu, mokiniui specialusis ugdymasis ir švietimo pagalba skiriami vadovaujantis Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais, įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašu, kai: pradinio ugdymo, pagrindinio ugdymo, vidurinio ugdymo bendrosios ir (ar) profesinio mokymo programos pritaikomos vadovaujantis Aprašo 10 punktu, siekiant sudaryti sąlygas įgyti

⁸ Nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo 22 p.

atitinkamą išsilavinimą ir/ar kvalifikaciją; mokinys turi būti ugdomas pagal pradinio ugdymo individualizuotą programą, pagrindinio ugdymo individualizuotą programą ir socialinių įgūdžių ugdymo programą, kurios skirtos sutrikusio intelekto mokiniams.

Individualizuota programa – programa, skiriama mokiniui, turinčiam didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių dėl intelekto sutrikimo ir siekiančiam individualių tikslų, nes bendrųjų programų tikslai yra nepasiekiami. Individualizuotos programos tikslas – užtikrinti individualų, atitinkantį kiekvieno mokinio gebėjimus ir specialiuosius ugdymosi poreikius, ugdymą, bendrųjų ir specialiųjų jo gebėjimų lavinimą mažiausiai varžančioje aplinkoje.

Kaip nurodė Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, kiekvieno mokinių, turinčių intelekto sutrikimą, ugdymo turinys ir mokymosi pasiekimų raida iš esmės skiriasi nuo bendraamžių ir (ar) bendrąklasių, kiekvienas mokosi pagal savo galias ir ne pagal 4 ar 8 klasės bendrąją ugdymo programą (gali būti, jog pagal galias ir gebėjimus mokinio mokymosi pasiekimai yra daugiau nei dvejis mokymosi metais žemesni) (pažymos 15 p.).

Remiantis 2023-2024 ir 2024-2025 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų 8 priedu „Pradinio ugdymo individualizuotos, pagrindinio ugdymo individualizuotos programos ir socialinių įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimas“ nuostatomis, mokiniui, kuris mokosi pagal pradinio ugdymo individualizuotą, pagrindinio ugdymo individualizuotą programą, individualus ugdymo planas sudaromas, atsižvelgiant į mokinio galias ir gebėjimus, kylančius dėl intelekto sutrikimo (nežymaus, vidutinio, žymaus ar labai žymaus), mokymosi formą, mokymo organizavimo būdą, ugdymą įgyvendinančios mokyklos ar klasės paskirtį; dalykus, pradedamus mokytis konkrečioje ugdymo programoje, mokykla gali pradėti įgyvendinti vėliau, nei nustatyta 2023–2024 ir 2024–2025 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų (toliau – Bendrieji ugdymo planai) 78, 86, 87, 100, 108 punktuose. O dėl mokinio, kuris mokosi pagal individualizuotą pradinio ugdymo ir individualizuotą pagrindinio ugdymo programą arba socialinių įgūdžių ugdymo programą, mokymosi pasiekimų vertinimo (būdų, periodiškumo) ir įforminimo susitariama mokykloje. Susitarimai turi būti priimami, atsižvelgiant į mokinio galias ir vertinimo suvokimą, specialiuosius ugdymosi poreikius, numatomą pažangą, tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimus. Vertinimo būdus renkasi mokykla.

52. Atsižvelgiant į išdėstyta, darytina išvada, jog sprendžiant dėl įtraukimo į NMPP, lemiamas veiksnys yra ugdymo programa, pagal kurią mokinys mokosi. Laikantis nuostatos, kad patikrinimų vertinimo turinys turi atitikti tai, ko buvo mokytasi, vaikų, turinčių intelekto sutrikimą, ugdymo programos yra individualizuotos ir jų mokymosi turinys bei tempas iš esmės skiriasi nuo bendrosios ugdymo programos, minėtų vaikų atveju turėtų būti individualiai susitariama dėl mokymosi pasiekimų vertinimo, pasiekimų vertinimai pritaikomi, pripažįstant individualią pažangą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vertinant šių vaikų pasiekimus, svarbu taikyti individualius kriterijus, atliepiančius jų galias ir pažangą. Kaip nurodė ir Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija, mokiniai, turintys nežymų intelekto sutrikimą, yra labai nevienalytė grupė. Standartizuotų vertinimų taikymas, dalyvaujant NMPP, galėtų būti taikomas atsižvelgiant į individualią mokinio situaciją, šeimos ir mokyklos bendru sutarimu. Manytina, jog siekiant, jog vaikai nesijaustų išskiriami iš nacionalinio pasiekimų vertinimo, kai organizuojami NMPP, vaikams, besiuogdantiems pagal individualizuotas ugdymo programas, galėtų būti organizuojami individualizuoti jų pasiekimų patikrinimai.

53. Vaikus su negalia atstovaujančios organizacijos nurodo, kad diskutuojant ir priimant sprendimus dėl nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimo nebuvo įtrauktos nevyriausybinės organizacijos, atstovaujančios vaikų su negalia interesams, o tai prieštarauja gero valdymo principams.

Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių komitetas Bendrajame komentare Nr. 4 dėl teisės į įtraukimą į ugdymą pasisakė, jog pagal Konvencijos 4 straipsnio 3 dalį, Konvencijos šalys turi konsultuotis su neįgaliaisiais, įskaitant neįgalius vaikus, ir aktyviai įtraukti juos per jiems atstovaujančias organizacijas į visus įtraukaus švietimo politikos planavimo, įgyvendinimo, stebėjimo ir vertinimo

aspektus. Neįgalieji ir, prireikus, jų šeimų nariai turi būti pripažįstami partneriais, o ne vien švietimo gavėjais.

54. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės paklausimą, kaip, rengiant teisės akto projektą dėl NMPP buvo konsultuotasi su vaikus su negalia atstovaujančiomis organizacijomis, informavo, jog visada konsultuojamasi su visomis suinteresuotomis grupėmis. Teisės akto projektas buvo teiktas derinti negalios organizacijų forumui, nacionaliniams centrams, ugdantiems mokinius, turinčius negalias, pristatytas Įtraukiojo švietimo patariamąsios grupės nariams ir kitoms suinteresuotoms šalims (pažymos 15 p.).

Tyrimo metu buvo nustatyta, jog Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybių brandos egzaminų pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašo projektas, sprendimai dėl bendrų užduočių visiems mokiniams buvo diskutuoti Įtraukiojo švietimo patariamojoje grupėje, kurios sudėtyje yra ir pareiškėjų organizacijų. Organizacijos teikė siūlymus projekto aprašui, tačiau galimai ne visiems organizacijų siūlymams buvo pritarta.

55. Remiantis Teisėkūros įstatymu, konsultavimasis su visuomene – teisėkūros iniciatyvas pareiškiančių, teisės aktų projektus rengiančių, teisės aktus priimančių subjektų veiksmai, apimantys teisėkūros iniciatyvų, teisės aktų projektų pateikimą visuomenei susipažinti, gautų pasiūlymų vertinimą, kt. Konsultavimosi su visuomene tikslas – užtikrinti teisėkūros atvirumą, skaidrumą, sužinoti visuomenės nuomonę apie teisinio reguliavimo problemas ir jų sprendimo būdus, sudaryti visuomenei galimybę daryti įtaką teisės akto projekto turiniui, geriau įvertinti numatomo ir galiojančio teisinio reguliavimo teigiamas ir neigiamas pasekmes, jo įgyvendinimo sąnaudas, teikti pasiūlymus dėl Teisės aktų informacinėje sistemoje paskelbtų teisėkūros iniciatyvų ir teisės aktų projektų. Informacija apie konsultavimosi su visuomene rezultatus turi būti teikiama teisės aktą priimančiam subjektui ir skelbiama viešai Teisės aktų informacinėje sistemoje.

Iš Teisės aktų informacinės sistemos (TAIS) matyti, jog Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija parengė ir pateikė derinti Nacionalinių mokinių pasiekimų, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimų ir valstybių brandos egzaminų pritaikymo mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tvarkos aprašo projektą. Projektas pateiktas derinti Lietuvos švietimo įstaigų vadovų profesinei sąjungai, Lietuvos gimnazijų asociacijai, Lietuvos pagrindinių mokyklų asociacijai, Lietuvos progimnazijų asociacijai, kitoms pedagogų atstovų asociacijoms, o taip pat Lietuvos negalios organizacijų forumui, kurio nariai yra pareiškėjų organizacijos. Tačiau pareiškėjų organizacijų pastabų projektui buvo pateikta.

56. Kilusių diskusijų dėl mokinių pasiekimų patikrinimų tvarkos, turinio, rezultatų vertinimo ir kitų klausimų kontekste, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipia dėmesį į tai, jog sprendimų priėmimo procese gali būti sudėtinga suderinti visų suinteresuotų pusių lūkesčius ir interesus. Nors nagrinėjamu atveju formaliai konsultavimosi reikalavimai įvykdomi, ne visada pasiekiamas kompromisas, kuris tenkina visas puses. Todėl svarbu nuosekliai tobulinti įtraukaus švietimo valdymo mechanizmus, užtikrinti ne tik dalyvavimą, bet ir grįžtamąjį ryšį dėl pasiūlymų atmetimo priežasčių, skatinti apibusį dialogą bei ieškoti sprendimų, kurie būtų pagrįsti pasitikėjimu ir partneryste.

57. Pasak Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių komiteto, įtraukus švietimas, kuris yra tęstinis procesas, turi būti reguliariai stebimas ir vertinamas, siekiant išvengti tiek oficialios, tiek neoficialios segregacijos ar integracijos. Konvencijos šalys turi užtikrinti, kad sparti naujovių ir naujų technologijų, skirtų gerinti mokymosi procesą, plėtra būtų prieinama visiems besimokantiejiems, įskaitant neįgaluosius.

Išsakytina vaiko teisių apsaugos kontrolierės pozicija, jog specialiųjų poreikių vaikų įtraukusis ugdymas yra ilgalaikis procesas, reikalaujantis tęstinių sprendimų, nuolatinės ir tinkamos taikytų priemonių vykdymo priežiūros, jų poveikio vertinimo ir koregavimo, priklausomai nuo pakitusių poreikių, todėl rezultatai priklauso nuo visų suinteresuotų pusių bendradarbiavimo, bendros tolimesnių sprendimų paieškos, nuolatinio tobulėjimo siekio.

Tyrimo metu Švietimo, mokslo ir sporto ministerija informavo, jog organizuos susitikimą bei aptars NMPP rezultatus su įtraukiojo švietimo patariamąsios grupės nariais, atnaujinus grupės sudėtį ir apibendrinus duomenis apie organizuotus mokymosi pasiekimų patikrinimus (pažymos 15 p.). Taip pat Nacionalinė švietimo agentūra nurodė, jog NMPP rezultatus aptars su savivaldybių švietimo padaliniais, nacionaliniais centrais (LASUC, LKNUC, LŠC), toliau bus plėtojamas mokymosi aplinkų universalumas, priemonių funkcionalumas, jų įvairovė ir taikymas ugdymo procese bei mokymosi pasiekimų patikrinimuose, atsižvelgiant į iškilusius sunkumus, organizuojant šių metų NMPP, bus siekiama jų išvengti kituose mokymosi pasiekimų patikrinimuose (pažymos 17 p.).

Moksleivių pasiekimų patikrinimų planavimas, įgyvendinimas ir vertinimas turi būti grindžiamas nuolatinio stebėjimo, grįžtamojo ryšio analizės principais, kaip to reikalaujama pagal Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių konvenciją.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi nustatytomis aplinkybėmis ir atliktu teisiniu vertinimu, atsižvelgdama į teisės aktuose įtvirtintus prioritetinius vaiko interesus, apsaugos ir gynimo principus, vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 2 straipsniu, 3 straipsnio 1, 3, 5 punktais, 24 straipsnio 7 ir 12 punktais, **nusprendžia:**

1. Tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva dėl nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų, nepritaikant užduočių turinio, mokinių, turinčių intelekto sutrikimų, neįtraukimo, nutraukti.

2. Siūlyti Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai:

- plėtoti įtraukiojo švietimo priemones, užtikrinant visiems mokiniams, nepaisant jų ugdymosi poreikių įvairovės, kokybišką išsilavinimą bei stiprinti bendradarbiavimą su įvairias negalias atstovaujančiomis organizacijomis, siekiant įtraukti, pagrįstų ir tvarių sprendimų švietimo politikoje;
- neatidėliotinai spręsti dėl teisinio reglamentavimo dėl nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų pritaikymo tobulinimo, užtikrinant sprendimų priėmimą bendradarbiaujant su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų interesus atstovaujančiomis organizacijomis ir švietimo ekspertais.

Prašyti Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos iki 2025-06-02 pateikti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui informaciją apie NMPP rezultatų aptarimą įtraukiojo švietimo patariamąjoje grupėje, priimtus sprendimus dėl reglamentavimo tobulinimo.

3. Siūlyti Nacionalinei švietimo agentūrai imtis visapusiškų priemonių:

- užtikrinti, kad nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų procesas kuo geriau atlieptų visų mokinių, įskaitant turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, reikmes, nuosekliai taikant universalus dizaino mokymuisi principus;
- užtikrinti stebėseną ir nuoseklų taikomų pasiekimų organizavimo procesų vertinimą, įtraukiant skirtingų sričių specialistus bei mokinius su specialiaisiais ugdymosi poreikiais atstovaujančias organizacijas.

Prašyti Nacionalinės švietimo agentūros iki 2025-06-02 pateikti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui informaciją apie įvykusių nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų aptarimus su nacionaliniais ugdymo centrais, asmenis su negalia atstovaujančiomis organizacijomis bei savivaldybių švietimo padaliniais, priimtas išvadas bei numatytas tolesnes priemones, skirtas nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų proceso tobulinimui, ypač atsižvelgiant į mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, įtraukties užtikrinimą.